P. VERGILII MARONIS

BUCOLICA ET GEORGICA

EDIDIT

GABRIEL FINÁLY

BUDAPESTINI

MCM

SUMPTUS FECIT R. LAMPEL (PH. WODIANER ET FILII)

BIBLIOPOLAE AULAE IMP. ET REG.

Constantius fund.

1014—1899. Budapest. Nyomatott Wodianer F. és Fiainál.

Praefatio.

Cum Vergilii Aeneis in hac Bibliotheca Scriptorum curis VCI Geyza Némethy anno iam MDCCCLXXXIX edita esset, easdem recensendi rationes in hac Eclogarum et Georgicon editione mihi observandas esse fortasse recte statui.

Auctoritatem codicum veterum [M=Medicei, P=Palatini, R=Romani, F=schedarum Vaticanarum, G=Sangallensium, V=Veronensium] imprimis secutus sum, locos vero, ubi inter se differebant, ita restituere studui, ut scholarum discipulis minimam intellegendi difficultatem praebeant. Ita etiam in orthographia scriptura codicum omissa secutus sum orthographiam Lexici Latino-Hungarici: Finály Henrik, A latin nyelv szótára. Budapest. 1884.

Discrepantes a veteribus codicibus scripturas huic editioni insertas ex auctoritate scriptorum antiquorum nec non ex deterioribus codicibus recepi, coniecturas etiam virorum doctorum ad emendandas corruptelas recipere debui. Loci sequntur:

I. Ex testimoniis antiquorum: Ecl. X. 12: *Aonie* Servius — *Aoniae* libri; G. I. 203: *in praeceps prono* Gellius, Nonius, M — *prono in praeceps* R, *praeceps prono* P; G. I. 226: *aristis* Nonius, AMR—*avenis* Probus, P et deteriores; G. I. 360: *curvis* Servius, Donatus, M (corr.) — *a curvis* R; G. I. 513: *addunt in spatia* Servii praeter Vat. exemplaria — *addunt spatia* R, *addunt spatio* corr. *addunt in spatia* M; G. II. 341: *terrea* Servius, Philargyrius, Lactantius — *ferrea* corr. *terrea* M, *ferrea* PR; G. II. 469: *et* Asper, Acro, M—*at* P, *ad* R; G. III. 230: *pernox* schol. Iuven., Philargyrius („sed melius *pernix*")—*pernix* libri, Nonius, Servius; G. III. 329: *iubeto* Nonius, MR—*iubebo* corr *iubeto* F; G. III. 402: *exportans* schol. Bern.—*exportant* libri; G. III. 548: *nec mutari iam* Macrobius - *nec iam mutari* R, *iam nec mutari* MP; —

II. Ex deterioribus codicibus: Ecl. IV. 33: *telluri infindere sulcos* Gudianus, Bernenses 165. 184.—*tellurem infindere sulco* R; G. I. 50: *at* Gudianus—*ac* boni libri; G. II. 187: *liquuntur* Gudianus, Bernenses 165. 184.—*linquuntur* PM (corr.); G. II. 265: *at* Gudianus, Bernensis 184.—*ac* M, *ad* R; G. II. 379: *admorso* Gudianus, Bernenses 184. 165 m. 2., Servius—*ad morsum* P, *amorsu* R; G. IV. 230: *ora* Bernenses 165. 184 (corr. in *ore*)—*ore* boni libri; G. IV. 505: *qua* Gudianus, Bernenses 165. 184.—*quae* boni libri; —

III. Ex virorum doctorum coniecturis: Ecl. II. 12: *me cum* Bentleius—*mecum* vulgo; Ecl. III. 110: *haud metuet, dulces aut* Wagnerus—*aut metuet dulces, aut* libri; Ecl. VI. 37. 38: *solem altius,* Wagnerus—*solem, altius* vulgo; Ecl. VIII. 49: *at* Ribbeckius—*an* libri; Ecl. VIII. 105. 106: *aspice... ipse* Amaryllidi tribuenda esse docuit Vahlenus, cui rei Ribbeckius testes Servium, et Scholia Bernensia profert. Cartault (Étude sur les Bucoliques, p. 321.) tres versus (105.—107.) Amaryllidi tribuere vult; G. II. 22: *aliae, quas ipse vias* Scaliger—*aliae, quos* (corr. in *quas*) *ipse via* M, *alii, quos ipse via* deteriores; G. II. 302: *olea* Wagnerus—*oleas* M, *oleae* PR; G. III. 481. et 557: *tabe* Ribbeckius—*tabo* libri.

Versus Eclogarum quatuor (II. 32., 33., 39., VIII. 50), Georgicon tres (II. 129., II. 433., IV. 338), qui interpolati esse viris doctis non sine causa videntur, in marginem reieci, unum vero (G. I. 135.) exemplum Ribbeckii secutus uncis inclusi. Asteriscum, quo Ribbeckius versus secundis ut videtur poëtae curis additos denotavit, quatuor Georgicon locis admisi: II. 373.—375., IV. 203.—205., IV. 236.—238., IV. 248.—250. Ex his vero versibus IV. 236.—238. post v. 230., 248.—250. post v. 235. Ribbeckio auctore transposui.

Scripsi Budapestini Kal. Iuliis MDCCCIC.

Gabriel Finály.

P. VERGILII MARONIS

BUCOLICON

LIBER.

ECLOGA I.

TITYRUS.

MELIBOEUS. TITYRUS.

M. Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi
silvestrem tenui musam meditaris avena:
nos patriae fines et dulcia linquimus arva.
nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
formosam resonare doces Amaryllida silvas.
T. O Meliboee, deus nobis haec otia fecit.
namque erit ille mihi semper deus, illius aram
saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
ludere quae vellem calamo permisit agresti.
M. Non equidem invideo, miror magis: undique totis
usque adeo turbatur agris. en ipse capellas
protinus aeger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco.
hic inter densas corylas modo namque gemellos
spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit.
saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset,
de caelo tactas memini praedicere quercus.
sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

T. Urbem quam dicunt Romam, Meliboee, putavi
stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus
pastores ovium teneros depellere fetus.
sic canibus catulos similes, sic matribus haedos
noram, sic parvis componere magna solebam.
verum haec tantum alias inter caput extulit urbes,
quantum lenta solent inter viburna cupressi.
M. Et quae tanta fuit Romam tibi causa videndi?
T. Libertas, quae sera tamen respexit inertem,
candidior postquam tondenti barba cadebat,
respexit tamen et longo post tempore venit,
postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
quamvis multa meis exiret victima saeptis,
pinguis et ingratae premeretur caseus urbi,
non unquam gravis aere domum mihi dextra redibat.
M. Mirabar, quid maesta deos, Amarylli, vocares;
cui pendere sua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat. ipsae te, Tityre, pinus,
ipsi te fontes, ipsa haec arbusta vocabant.
T. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
nec tam praesentes alibi cognoscere divos.
hic illum vidi iuvenem, Meliboee, quotannis
bis senos cui nostra dies altaria fumant.
hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
„pascite, ut ante, boves, pueri: summittite tauros.“
M. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt!
et tibi magna satis, quamvis lapis omnia nudus
limosoque palus obducat pascua iunco.
non insueta gravis temptabunt pabula fetas,
nec mala vicini pecoris contagia laedent.
fortunate senex, hic inter flumina nota
et fontes sacros frigus captabis opacum!
hinc tibi, quae semper, vicino ab limite saepes

Hyblaeis apibus florem depasta salicti
saepe levi somnum suadebit inire susurro.
hinc alta sub rupe canet frondator ad auras:
nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes
nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.
T. Ante leves ergo pascentur in aequore cervi,
et freta destituent nudos in litore pisces;
ante pererratis amborum finibus exul
aut Ararim Parthus bibet aut Germania Tigrim,
quam nostro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc alii sitientes ibimus Afros,
pars Scythiam et rapidum cretae veniemus Oaxen
et penitus toto divisos orbe Britannos.
en unquam patrios longo post tempore fines,
pauperis et tuguri congestum caespite culmen
post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?
impius haec tam culta novalia miles habebit,
barbarus has segetes: en quo discordia cives
produxit miseros, his nos consevimus agros!
insere nunc, Meliboee, piros: pone ordine vites.
ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.
non ego vos posthac viridi proiectus in antro
dumosa pendere procul de rupe videbo;
carmina nulla canam; non me pascente, capellae,
florentem cytisum et salices carpetis amaras.
T. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
castaneae molles et pressi copia lactis.
et iam summa procul villarum culmina fumant,
maioresque cadunt altis de montibus umbrae.

ECLOGA II.

ALEXIS.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexim
delicias domini; nec, quid speraret, habebat.
tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
adsidue veniebat. ibi haec incondita solus
montibus et silvis studio iactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
nil nostri miserere? mori me denique coges.
nunc etiam pecudes umbras et frigora captant;
nunc virides etiam occultant spineta lacertos,
Thestylis et rapido fessis messoribus aestu
alia serpyllumque herbas contundit olentes.
at me cum raucis, tua dum vestigia lustro,
sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras
atque superba pati fastidia? nonne Menalcan,
quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses?
O formose puer, nimium ne crede colori!
alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
despectus tibi sum, nec qui sim quaeris, Alexi,
quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans:
mille meae Siculis errant in montibus agnae;
lac mihi non aestate novum, non frigore defit.
canto, quae solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.
nec sum adeo informis: nuper me in litore vidi,
cum placidum ventis staret mare; non ego Daphnim
iudice te metuam, si nunquam fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura
atque humiles habitare casas et figere cervos,
haedorumque gregem viridi compellere hibisco!

mecum una in silvis imitabere Pana canendo. 31
ne te paeniteat calamo trivisse labellum: 34
haec eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim
et dixit moriens: „Te nunc habet ista secundum." 38
praeterea duo nec tuta mihi valle reperti
capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo;
bina die siccant ovis ubera: quos tibi servo.
iam pridem a me illos abducere Thestylis orat:
et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis
ecce ferunt Nymphae calathis; tibi candida Nais,
pallentes violas et summa papavera carpens,
narcissum et florem iungit bene olentis anethi:
tum casia atque aliis intexens suavibus herbis
mollia luteola pingit vaccinia calta.
ipse ego cana legam tenera lanugine mala
castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat;
addam cerea pruna — honos erit huic quoque pomo —;
et vos, o lauri, carpam et te, proxima myrte,
sic positae quoniam suaves miscetis odores.
Rusticus es, Corydon: nec munera curat Alexis,
nec, si muneribus certes, concedat Iollas.
heu heu, quid volui misero mihi! floribus austrum
perditus et liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis, ah, demens? habitarunt dî quoque silvas,
Dardaniusque Paris. Pallas quas condidit arces
ipsa colat: nobis placeant ante omnia silvae.
torva leaena lupum sequitur, lupus ipse capellam,
florentem cytisum sequitur lasciva capella,

Pan primum calamos cera coniungere plures 32
instituit, Pan curat oves oviumque magistros

dixit Damoetas; invidit stultus Amyntas 39

te Corydon, o Alexi: trahit sua quemque voluptas.
Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuvenci,
et sol crescentes decedens duplicat umbras.
me tamen urit amor: quis enim modus adsit amori?
ah Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!
semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.
quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus.
viminibus mollique paras detexere iunco?
invenies alium, si te hic fastidit, Alexim.

ECLOGA III.

PALAEMON.

MENALCAS. DAMOETAS. PALAEMON.

M. Dic mihi, Damoeta, cuium pecus? an Meliboei?
D. Non, verum Aegonis; nuper mihi tradidit Aegon.
M. Infelix o semper, oves, pecus! ipse Neaeram
dum fovet, ac, ne me sibi praeferat illa, veretur,
hic alienus oves custos bis mulget in hora;
et sucus pecori et lac subducitur agnis.
D. Parcius ista viris tamen obiicienda memento.
novimus, et qui te, transversa tuentibus hircis,
et quo — sed faciles nymphae risere — sacello.
M. Tum, credo, cum me arbustum videre Miconis
atque mala vites incidere falce novellas.
D. Aut hic ad veteres fagos cum Daphnidis arcum
fregisti et calamos: quae tu, perverse Menalca,
et cum vidisti puero donata, dolebas,
et si non aliqua nocuisses, mortuus esses.
M. Quid domini faciant, audent cum talia fures?
non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
excipere insidiis, multum latrante Lycisca?

et cum clamarem „Quo nunc se proripit ille?
„Tityre, coge pecus!“ tu post carecta latebas.
D. An mihi cantando victus non redderet ille,
quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
ipse fatebatur; sed reddere posse negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cera
iuncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
stridenti miserum stipula disperdere carmen?
D. Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, vicissim
experiamur? ego hanc vitulam — ne forte recuses,
bis venit ad mulctram, binos alit ubere fetus —
depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non ausim quicquam deponere tecum:
est mihi namque domi pater, est iniusta noverca;
bisque die numerant ambo pecus, alter et haedos.
verum, id quod multo tute ipse fatebere maius, —
insanire libet quoniam tibi — pocula ponam
fagina, caelatum divini opus Alcimedontis:
lenta quibus torno facili super addita vitis
diffusos hedera vestit pallente corymbos.
in medio duo signa, Conon, et — quis fuit alter,
descripsit radio totum qui gentibus orbem,
tempora quae messor, quae curvus arator haberet?
necdum illis labra admovi, sed condita servo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
et molli circum est ansas amplexus acantho,
Orpheaque in medio posuit silvasque sequentes.
necdum illis labra admovi, sed condita servo:
si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes.
M. Nunquam hodie effugies; veniam, quocumque vocaris.
audiat haec tantum — vel qui venit, ecce, Palaemon.
efficiam, posthac ne quemquam voce lacessas.
D. Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla,
nec quemquam fugio: tantum, vicine Palaemon,

sensibus haec imis, res est non parva, reponas.
P. Dicite, quandoquidem in molli consedimus herba.
et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos;
nunc frondent silvae, nunc formosissimus annus.
incipe, Damoeta; tu deinde sequere, Menalca.
alternis dicetis: amant alterna Camenae.

D. Ab Iove principium, Musae: Iovis omnia plena;
ille colit terras; illi mea carmina curae.
M. Et me Phoebus amat; Phoebo sua semper apud me
munera sunt, lauri et suave rubens hyacinthus.

D. Malo me Galatea petit, lasciva puella,
et fugit ad salices, et se cupit ante videri.
M. At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas,
notior ut iam sit canibus non Delia nostris.

D. Parta meae Veneri sunt munera: namque notavi
ipse locum, aëriae quo congessere palumbes.
M. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta
aurea mala decem misi; cras altera mittam.

D. O quotiens et quae nobis Galatea locuta est!
partem aliquam, venti, divum referatis ad aures!
M. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta,
si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?

D. Phillida mitte mihi: meus est natalis, Iolla;
cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
M. Phyllida amo ante alias: nam me discedere flevit,
et longum „Formose, vale, vale", inquit, „Iolla."

D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.
M. Dulce satis humor, depulsis arbutus haedis,
lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.

D. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, musam:
Pierides, vitulam lectori pascite vestro.

M. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum,
iam cornu petat et pedibus qui spargat arenam.

D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet:
mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi,
atque idem iungat vulpes et mulgeat hircos.

D. Qui legitis flores et humi nascentia fraga,
frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite, oves, nimium procedere: non bene ripae
creditur; ipse aries etiam nunc vellera siccat.

D. Tityre, pascentes a flumine reice capellas:
ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
M. Cogite oves, pueri; si lac praeceperit aestus,
ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

D. Heu heu, quam pingui macer est mihi taurus in ervo!
idem amor exitium pecori pecorisque magistro.
M. His certe neque amor causa est: vix ossibus haerent.
nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

D. Dic, quibus in terris — et eris mihi magnus Apollo —
tres pateat Caeli spatium non amplius ulnas.
M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
nascantur flores: et Phyllida solus habeto.

P. Non nostrum inter vos tantas componere lites.
et vitula tu dignus, et hic. et quisquis amores
haud metuet, dulces aut experietur amaros.
claudite iam rivos, pueri: sat prata biberunt.

ECLOGA IV.

POLLIO.

Sicelides Musae, paulo maiora canamus!
non omnes arbusta iuvant humilesque myricae:
si canimus silvas, silvae sint Consule dignae.
Ultima Cumaei venit iam carminis aetas;
magnus ab integro saeclorum nascitur ordo.
iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
iam nova progenies caelo demittitur alto.
tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
desinet ac toto surget gens aurea mundo,
casta fave Lucina: tuus iam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc aevi, te consule inibit,
Pollio, et incipient magni procedere menses;
te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
irrita perpetua solvent formidine terras.
ille deûm vitam accipiet divisque videbit
permixtos heroas, et ipse videbitur illis,
pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu
errantes hederas passim cum baccare tellus
mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.
ipsae lacte domum referent distenta capellae
ubera, nec magnos metuent armenta leones.
ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
occidet et serpens, et fallax herba veneni
occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum laudes et facta parentis
iam legere et quae sit poteris cognoscere virtus:
molli paulatim flavescet campus arista,
incultisque rubens pendebit sentibus uva,
et durae quercus sudabunt roscida mella.

pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis,
quae temptare Thetim ratibus, quae cingere muris
oppida, quae iubeant telluri infindere sulcos.
alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo
delectos heroas; erunt etiam altera bella,
atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc ubi, iam firmata virum te fecerit aetas,
cedet et ipse mari vector, nec nautica pinus
mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
non rastros patietur humus, non vinea falcem;
robustus quoque iam tauris iuga solvet arator;
nec varios discet mentiri lana colores,
ipse sed in pratis aries iam suave rubenti
murice, iam croceo mutabit vellera luto;
sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.
„Talia saecla“ suis dixerunt „currite“ fusis
concordes stabili fatorum numine Parcae.
Adgredere o magnos — aderit iam tempus — honores.
cara deûm suboles, magnum Iovis incrementum!
aspice convexo nutantem pondere mundum,
terrasque tractusque maris caelumque profundum;
aspice, venturo laetantur ut omnia saeclo!
o mihi tum longae maneat pars ultima vitae,
spiritus et quantum sat erit tua dicere facta:
non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
nec Linus, huic mater quamvis atque huic pater adsit.
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam, Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:
matri longa decem tulerunt fastidia menses.
incipe, parve puer: cui non risere parentes,
nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

ECLOGA V.

DAPHNIS.

MENALCAS. MOPSUS.

ME. Cur non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
tu calamos inflare levis, ego dicere versus,
hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?
MO. Tu maior; tibi me est aequum parere, Menalca,
sive sub incertas zephyris motantibus umbras,
sive antro potius succedimus. aspice, ut antrum
silvestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.
MO. Quid, si idem certet Phoebum superare canendo?
ME. Incipe, Mopse, prior, si quos aut Phyllidis ignes,
aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri.
incipe; pascentes servabit Tityrus haedos.
MO. Immo haec, in viridi nuper que cortice fagi
carmina descripsi et modulans alterna notavi,
experiar. tu deinde iubeto ut certet Amyntas.
ME. Lenta salix quantum pallenti cedit olivae,
puniceis humilis quantum saliunca rosetis,
iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
sed tu desine plura, puer; successimus antro.
MO. Extinctum nymphae crudeli funere Daphnim
flebant; vos coryli testes et flumina nymphis;
cum complexa sui corpus miserabile nati,
atque deos atque astra vocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egere diebus
frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla nec amnem
libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
interitum montesque feri silvaeque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru subiungere tigres

instituit, Daphnis thiasos inducere Bacchi
et foliis lentas intexere mollibus hastas.
vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvae,
ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
tu decus omne tuis. postquam te fata tulerunt,
ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo.
Grandia saepe quibus mandavimus hordea sulcis,
infelix lolium et steriles nascuntur avenae;
pro molli viola, pro purpurea narcisso
carduus et spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
pastores, — mandat fieri sibi talia Daphnis —
et tumulum facite, et tumulo super addite carmen:
„Daphnis ego in silvis, hinc usque ad sidera notus,
„formosi pecoris custos, formosior ipse."
ME. Tale tuum nobis carmen, divine poëta,
quale sopor fessis in gramine, quale per aestum
dulcis aquae saliente sitim restinguere rivo.
nec calamis solum aequiparas, sed voce magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo
nos tamen haec quocunque modo tibi nostra vicissim
dicemus, Daphnimque tuum tollemus ad astra:
Daphnim ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
MO. An quicquam nobis tali sit munere maius?
et puer ipse fuit cantari dignus, et ista
iam pridem Stimichon laudavit carmina nobis.
ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi
sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
ergo alacris silvas et cetera rura voluptas
Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori nec retia cervis
ulla dolum meditantur; amat bonus otia Daphnis.
ipsi laetitia voces ad sidera iactant
intonsi montes; ipsae iam carmina rupes,
ipsa sonant arbusta: „deus, deus ille, Menalca!"

Sis bonus o felixque tuis! en quattuor aras:
ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phoebo.
pocula bina novo spumantia lacte quotannis
craterasque duo statuam tibi pinguis olivi,
et multo in primis hilarans convivia Baccho
ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra
vina novum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damoetas et Lyctius Aegon;
saltantes saturos imitabitur Alphesiboeus.
haec tibi semper erunt et cum sollemnia vota
reddemus nymphis, et cum lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae,
semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.
ut Baccho Cererique, tibi sic vota quotannis
agricolae facient; damnabis tu quoque votis.
MO. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?
nam neque me tantum venientis sibilus austri
nec percussa iuvant fluctu tam litora, nec quae
saxosas inter decurrunt flumina valles
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
haec nos „formosum Corydon ardebat Alexim,"
haec eadem docuit „cuium pecus? an Meliboei?"
MO. At tu sume pedum, quod, me cum saepe rogaret,
non tulit Antigenes — et erat tunc dignus amari —
formosum paribus nodis atque aere, Menalca.

ECLOGA VI.

VARUS.

Prima Syracosio dignata est ludere versu
nostra neque erubuit silvas habitare Thalia.
cum canerem reges et proelia, Cynthius aurem

vellit et admonuit: „pastorem, Tityre, pingues
„pascere oportet oves, deductum dicere carmen.“
nunc ego — namque super tibi erunt, qui dicere laudes.
Vare, tuas cupiant et tristia condere bella —
agrestem tenui meditabor arundine Musam.
non iniussa cano. si quis tamen haec quoque, si quis
captus amore leget: te nostrae, Vare, myricae,
te nemus omne canet; nec Phoebo gratior ulla est,
quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.
 Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,
inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho;
serta procul, tantum capiti delapsa, iacebant,
et gravis attrita pendebat cantharus ansa.
adgressi — nam saepe senex spe carminis ambo
luserat — iniiciunt ipsis ex vincula sertis.
addit se sociam timidisque supervenit Aegle,
Aegle, Naiadum pulcherrima, iamque videnti
sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens „quo vincula nectitis?“ inquit.
„solvite me, pueri: satis est potuisse videri.
„carmina, quae vultis, cognoscite; carmina vobis,
„huic aliud mercedis erit“. simul incipit ipse.
tum vero in numerum Faunosque ferasque videres
ludere, tum rigidas motare cacumina quercus;
nec tantum Phoebo gaudet Parnasia rupes,
nec tantum Rhodope miratur et Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
semina terrarumque animaeque marisque fuissent
et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
omnia et ipse tener mundi concreverit orbis;
tum durare solum et discludere Nerea ponto
coeperit, et rerum paulatim sumere formas;
iamque novum terrae stupeant lucescere solem
altius, utque cadant summotis nubibus imbres;

incipiant silvae cum primum surgere, cumque
rara per ignaros errent animalia montes.
hinc lapides Pyrrhae iactos, Saturnia regna
Caucasiasque refert volucres furtumque Promethei.
His adiungit, Hylan nautae quo fonte relictum
clamassent, ut litus „Hyla, Hyla" omne sonaret:
et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaën nivei solatur amore iuvenci.
Ah, virgo infelix, quae te dementia cepit!
Proetides implerunt falsis mugitibus agros,
at non tam turpis pecudum tamen ulla secuta
concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
et saepe in levi quaesissent cornua fronte.
ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
ille latus niveum molli fultus hyacintho
ilice sub nigra pallentes ruminat herbas,
aut aliquam in magno sequitur grege. „claudite, Nymphae,
„Dictaeae Nymphae, nemorum iam claudite saltus,
„si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
„errabunda bovis vestigia: forsitan illum
„aut herba captum viridi aut armenta secutum
„perducant aliquae stabula ad Gortynia vaccae."
Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:
tum Phaëthontiadas musco circumdat amarae
corticis atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una sororum,
utque viro Phoebi chorus adsurrexerit omnis;
ut Linus haec illi divino carmine pastor,
floribus atque apio crines ornatus amaro,
dixerit: „hos tibi dant calamos, en accipe, Musae,
„Ascraeo quos ante seni, quibus ille solebat
„cantando rigidas deducere montibus ornos.
„his tibi Grynei nemoris dicatur origo,
„ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo."

Quid loquar, aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est
candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates et gurgite in alto
ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis:
aut ut mutatos Terei narraverit artus,
quas illi Philomela dapes, quae dona pararit,
quo cursu deserta petiverit, et quibus alte
infelix sua tecta super volitaverit alis?
Omnia, quae, Phoebo quondam meditante, beatus
audiit Eurotas iussitque ediscere lauros,
ille canit; pulsae referunt ad sidera valles;
cogere donec oves stabulis numerumque referri
iussit et invito processit Vesper Olympo.

ECLOGA VII.

MELIBOEUS.

MELIBOEUS. CORYDON. THYRSIS.

M. Forte sub arguta consederat ilice Daphnis,
compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum,
Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas,
ambo florentes aetatibus, Arcades ambo,
et cantare pares et respondere parati.
huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
vir gregis ipse caper deerraverat; atque ego Daphnim
aspicio. ille ubi me contra videt, „ocius“ inquit
„huc ades, o Meliboee; caper tibi salvus et haedi;
„et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra.
„huc ipsi potum venient per prata iuvenci;
„hic viridis tenera praetexit arundine ripas
„Mincius, eque sacra resonant examina quercu.“
quid facerem? neque ego Alcippen nec Phyllida habebam,

depulsos a lacte domi quae clauderet agnos;
et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
posthabui tamen illorum mea seria ludo.
alternis igitur contendere versibus ambo
coepere; alternos Musae meminisse volebant.
hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.

C. Nymphae, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen
quale meo Codro concedite — proxima Phoebi
versibus ille facit — aut, si non possumus omnes,
hic arguta sacra pendebit fistula pinu.
T. Pastores, hedera crescentem ornate poëtam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro;
aut, si ultra placitum laudarit, baccare frontem
cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

C. Saetosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
et ramosa Micon vivacis cornua cervi.
si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
puniceo stabis suras evincta cothurno.
T. Sinum lactis et haec te liba, Priape, quotannis
expectare sat est: custos es pauperis horti.
nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,
si fetura gregem suppleverit, aureus esto.

C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
candidior cycnis, hedera formosior alba,
cum primum pasti repetent praesaepia tauri,
si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T. Immo ego Sardoniis videar tibi amarior herbis,
horridior rusco, proiecta vilior alga,
si mihi non haec lux toto iam longior anno est.
ite domum pasti, si quis pudor, ite iuvenci.

C. Muscosi fontes et somno mollior herba,
et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra,

solstitium pecori defendite; iam venit aestas
torrida, iam lento turgent in palmite gemmae.
T. Hic focus et taedae pingues, hic plurimus ignis
semper et assidua postes fuligine nigri;
hic tantum Boreae curamus frigora, quantum
aut numerum lupus aut torrentia flumina ripas.

C. Stant et iuniperi et castaneae hirsutae;
strata iacent passim sua quaeque sub arbore poma;
omnia nunc rident: at si formosus Alexis
montibus his abeat, videas et flumina sicca.
T. Aret ager; vitio moriens sitit aëris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras:
Phyllidis adventu nostrae nemus omne virebit,
Iuppiter et laeto descendet plurimus imbri.

C. Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho,
formosae myrtus Veneri, sua laurea Phoebo;
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phoebi.
T. Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
populus in fluviis, abies in montibus altis:
saepius at si me, Lycida formose, revisas,
fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.

M. Haec memini, et victum frustra contendere Thyrsim.
ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

ECLOGA VIII.

PHARMACEUTRIA.

DAMON. ALPHESIBOEUS.

Pastorum musam Damonis et Alphesiboei,
immemor herbarum quos est mirata iuvenca
certantes, quorum stupefactae carmine lynces,

et mutata suos requierunt flumina cursus,
Damonis musam dicemus et Alphesiboei.
Tu mihi, seu magni superas iam saxa Timavi,
sive oram Illyrici legis aequoris — en erit unquam
ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
en erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
a te principium, tibi desinam —: accipe iussis
carmina coepta tuis, atque hanc sine tempora circum
inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix caelo noctis decesserat umbra,
cum ros in tenera pecori gratissimus herba:
incumbens tereti Damon sic coepit olivae.

D. Nascere, praeque diem veniens age, Lucifer, almum.
coniugis indigno Nysae deceptus amore
dum queror, et divos, quamquam nil testibus illis
profeci, extrema moriens tamen adloquor hora.
incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Maenalus argutumque nemus pinosque loquentes
semper habet; semper pastorum ille audit amores
Panaque, qui primus calamos non passus inertes.
incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Mopso Nysa datur: quid non speremus amantes?
iungentur iam grypes equis, aevoque sequenti
cum canibus timidi venient ad pocula dammae.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.
incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
O digno coniuncta viro, dum despicis omnes,
dumque tibi est odio mea fistula dumque capellae
hirsutumque supercilium promissaque barba,
nec curare deûm credis mortalia quemquam.
incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Saepibus in nostris parvam te roscida mala —

— dux ego vester eram — vidi cum matre legentem.
alter ab undecimo tum me iam acceperat annus;
iam fragiles poteram ab terra contingere ramos.
ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!
  incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio, quid sit Amor. duris in cotibus illum
aut Tmaros aut Rhodope aut extremi Garamantes
nec generis nostri puerum nec sanguinis edunt.
  incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Saevus Amor docuit natorum sanguine matrem
commaculare manus, crudelis! tu quoque, mater,
crudelis mater, magis at puer improbus ille. 49
  incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus. 51
Nunc et oves ultro fugiat lupus, aurea durae
mala ferant quercus, narcisso floreat alnus,
pinguia corticibus sudent electra myricae,
certent et cycnis ululae, sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in silvis, inter delphinas Arion.
  incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiat mare. vivite, silvae:
praeceps aërii specula de montis in undas
deferar; extremum hoc munus morientis habeto.
  desine Maenalios, iam desine, tibia, versus.

  Haec Damon. vos, quae responderit Alphesiboeus,
dicite, Pierides: non omnia possumus omnes.

A. Effer aquam, et molli cinge haec altaria vitta,
verbenasque adole pingues et mascula tura,
coniugis ut magicis sanos avertere sacris
experiar sensus: nil hic nisi carmina desunt.
  ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel caelo possunt deducere Lunam;
carminibus Circe socios mutavit Ulixi;

---

improbus ille puer; crudelis tu quoque, mater 50

frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
  ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi haec primum triplici diversa colore
licia circumdo, terque haec altaria circum
effigiem duco; numero deus impare gaudet.
  ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores;
necte, Amarylli, modo et „Veneris“ dic „vincula necto“.
  ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic durescit et haec ut cera liquescit
uno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.
sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.
  ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis cum fessa iuvencum
per nemora atque altos quaerendo bucula lucos
propter aquae rivum viridi procumbit in ulva,
perdita, nec serae meminit decedere nocti,
talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
  ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
pignora cara sui: quae nunc ego limine in ipso,
terra, tibi mando; debent haec pignora Daphnim.
  ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas atque haec Ponto mihi lecta venena
ipse dedit Moeris, nascuntur plurima Ponto.
his ego saepe lupum fieri et se condere silvis
Moerim, saepe animas imis excire sepulchris
atque satas alio vidi traducere messes.
  ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Fer cineres, Amarylli, foras, rivoque fluenti
transque caput iace, nec respexeris. his ego Daphnim
aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat.
  ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
AM. Aspice: corripuit tremulis altaria flammis

sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. *DOM.* bonum sit!
nescio quid certe est, et Hylax in limine latrat.
credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
parcite, ab urbe venit, iam parcite, carmina, Daphnis.

ECLOGA IX.

MOERIS.

LYCIDAS. MOERIS

L. Quo te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?
M. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri,
quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
diceret „haec mea sunt; veteres migrate coloni."
nunc victi tristes, quoniam Fors omnia versat,
hos illi — quod nec vertat bene — mittimus haedos.
L. Certe equidem audieram, qua se subducere colles
incipiunt mollique iugum demittere clivo,
usque ad aquam et veteres, iam fracta cacumina, fagos
omnia carminibus vestrum servasse Menalcan.
M. Audieras, et fama fuit; sed carmina tantum
nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
quod nisi me quacunque novas incidere lites
ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix,
nec tuus hic Moeris, nec viveret ipse Menalcas.
L. Heu, cadit in quemquam tantum scelus? heu, tua nobis
paene simul tecum solacia rapta, Menalca?
quis caneret nymphas? quis humum florentibus herbis
spargeret, aut viridi fontes induceret umbra?
vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper,
cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras:
„Tityre, dum redeo — brevis est via — pasce capellas,
„et potum pastas age, Tityre, et inter agendum

„occursare capro — cornu ferit ille — caveto.“
M. Immo haec, quae Varo necdum perfecta canebat:
„Vare, tuum nomen — superet modo Mantua nobis,
„Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae! —
„cantantes sublime ferent ad sidera cycni“
L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos,
sic cytiso pastae distendant ubera vaccae:
incipe, si quid habes. et me fecere poëtam
Pierides, sunt et mihi carmina, me quoque dicunt
vatem pastores; sed non ego credulus illis.
nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna
digna, sed argutos inter strepere anser olores.
M. Id quidem ago et tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,
si valeam meminisse; neque est ignobile carmen.
„huc ades, o Galatea! quis est nam ludus in undis?
„hic ver purpureum, varios hic flumina circum
„fundit humus flores, hic candida populus antro
„imminet, en lentae texunt umbracula vites:
„huc ades; insani feriant sine litora fluctus.“
L. Quid, quae te pura solum sub nocte canentem
audieram? numeros memini, si verba tenerem.
„Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
„ecce Dionaei processit Caesaris astrum,
„astrum, quo segetes gauderent frugibus, et quo
„duceret apricis in collibus uva colorem.
„insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes.“
M. Omnia fert aetas, animum quoque; saepe ego longos
cantando puerum memini me condere soles:
nunc oblita mihi tot carmina; vox quoque Moerim
iam fugit ipsa; lupi Moerim videre priores.
sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas.
L. Causando nostros in longum ducis amores.
et nunc omne tibi stratum silet aequor, et omnes,
aspice, ventosi ceciderunt murmuris aurae.
hinc adeo media est nobis via; namque sepulchrum

incipit apparere Bianoris: hic, ubi densas
agricolae stringunt frondes, hic, Moeri, canamus;
hic haedos depone, tamen veniemus in urbem.
aut si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
cantantes licet usque — minus via ledit — eamus;
cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.
M. Desine plura, puer, et quod nunc instat, agamus:
carmina tum melius, cum venerit ipse, canemus.

ECLOGA X.

GALLUS.

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.
pauca meo Gallo, sed quae legat ipsa Lycoris,
carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam:
incipe; sollicitos Galli dicamus amores,
dum tenera attondent simae virgulta capellae.
non canimus surdis, respondent omnia silvae.
Quae nemora aut qui vos saltus habuere, puellae
Naides, indigno cum Gallus amore peribat?
nam neque Parnasi vobis iuga, nam neque Pindi
ulla moram fecere, neque Aonie Aganippe.
illum etiam lauri, etiam flevere myricae,
pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
Maenalus, et gelidi fleverunt saxa Lycaei.
stant et oves circum — nostri nec poenitet illas,
nec te poeniteat pecoris, divine poëta:
et formosus oves ad flumina pavit Adonis —
venit et upilio, tardi venere subulci,
uvidus hiberna venit de glande Menalcas.
omnes „unde amor iste“ rogant „tibi?“ venit Apollo:

„Galle, quid insanis?“ inquit. „tua cura Lycoris
„perque nives alium perque horrida castra secuta est.“
venit et agresti capitis Silvanus honore
florentes ferulas et grandia lilia quassans.
Pan deus Arcadiae venit, quem vidimus ipsi
sanguineis ebuli bacis minioque rubentem.
„ecquis erit modus?“ inquit. „Amor non talia curat:
„nec lacrimis crudelis Amor, nec gramina rivis,
„nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellae.“
Tristis at ille „tamen cantabitis, Arcades“, inquit
„montibus haec vestris, soli cantare periti
„Arcades. o mihi tum quam molliter ossa quiescant,
„vestra meos olim si fistula dicat amores!
„atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
„aut custos gregis, aut maturae vinitor uvae!
„certe sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
„seu quicunque furor, — quid tum, si fuscus Amyntas?
„et nigrae violae sunt et vaccinia nigra —
„mecum inter salices lenta sub vite iaceret:
„serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
„hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori,
„hic nemus: hic ipso tecum consumerer aevo.
„nunc insanus Amor duri me Martis in armis
„tela inter media atque adversos detinet hostes:
„tu procul a patria — nec sit mihi credere tantum —
„Alpinas ah, dura nives et frigora Rheni
„me sine sola vides. ah, te ne frigora laedant!
„ah, tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
„Ibo, et, Chalcidico quae sunt mihi condita versu
„carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
„certum est in silvis, inter spelaea ferarum
„malle pati tenerisque meos incidere amores
„arboribus: crescent illae, crescetis, amores.
„interea mixtis lustrabo Maenala nymphis,
„aut acres venabor apros. non me ulla vetabunt

„frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
„iam mihi per rupes videor lucosque sonantes
„ire, libet Partho torquere Cydonia cornu
„spicula. tanquam haec sit nostri medicina furoris,
„aut deus ille malis hominum mitescere discat!
„iam neque Hamadryades rursus neque carmina nobis
„ipsa placent; ipsae rursus concedite silvae.
„non illum nostri possunt mutare labores:
„nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus
„Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosae,
„nec si, cum moriens alta liber aret in ulmo,
„Aethiopum versemus oves sub sidere Cancri.
„omnia vincit Amor; et nos cedamus Amori."
Haec sat erit, divae, vestrum cecinisse poëtam,
dum sedet et gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides; vos haec facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
quantum vere novo viridis se subiicit alnus.
surgamus. solet esse gravis cantantibus umbra,
iuniperi gravis umbra, nocent et frugibus umbrae.
ite domum saturae, venit Hesperus, ite capellae.

P. VERGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM CHR. G. HEYNII.

Georgica, seu de *re rustica* praecepta, arationem, arborum, imprimis vitium et olearum, culturam, pastionem et mellificium, e Romanorum notione complectuntur. Ordinem dicendorum ducit *Propositio* et *argumentum* operis v. 1—5. Inde *Invocatio* numinum agrestium cum ipso Caesare Augusto — 42. Nunc de *prima* operis rustici parte, quae est de *Aratione:* primo quidem *quando* illa incipienda sit — 49. Ante omnia *coeli solique natura* est exploranda — 63, unde *leges culturae diversae* proficiscuntur, imprimis *arationis* — 99, et *sationis* — 121. Cum in his multum laboris et aerumnae tolerandum sit, *digreditur* ad *causas* huius rei *mythicas* inde a Saturni aetate — 159. Inde de *instrumento rustico* — 175; tum *de aliis ad opus rusticum faciendum curandis*, in his de area ad terenda grana paranda — 186. Iudicium de futuro anni proventu unde facere liceat — 192, de semine medicando — 196, de seminum dilectu faciendo — 203. Sequitur locus *de temporibus operum rusticorum* diserte tractatus. Tempus sationis — 230. *Digressio* de solis cursu annuo et quatuor anni tempestatibus — 256. Quae curanda sint tempore pluvio — 267; diebus festis — 275.

Dierum lunarium, qui fausti vel infausti sint, observatio — 286; nonnulla noctu melius tractanda — 296; alia per calorem aëris — 299; alia hieme — 310. Parat sic sibi viam ad duas *anni tempestates* poëtica arte describendas, alteram *autumni*, alteram *veris ineuntis*, utramque *procellosam:* observanda itaque esse earum tempora — 337, et religionibus deos exorandos — 350. Esse etiam certa tempestatum per vices succedentium *prognostica*. In his exponendis et ornandis copiosus est poëta — 463. Multo ornatius est episodium, ad quod aditum sibi struxit, de *prodigiis* Julii Caesaris nece facta bellum civile subsecutum portendentibus — 497. Subiunguntur *vota* pro Augusto — ad fin.

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram
vertere, Maecenas, ulmisque adiungere vites
conveniat, quae cura boum, qui cultus habendo
sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
hinc canere incipiam. vos, o clarissima mundi
lumina, labentem caelo quae ducitis annum;
Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis:
et vos, agrestum praesentia numina, Fauni,
ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae:
munera vestra cano. tuque o, cui prima frementem
fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Ceae
ter centum nivei tondent dumeta iuvenci;
ipse, nemus linquens patrium saltusque Lycaei,
Pan, ovium custos, tua si tibi Maenala curae,
adsis, o Tegeaee, favens; oleaeque Minerva
inventrix, uncique puer monstrator aratri,
et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum;
dîque deaeque omnes, studium quibus arva tueri,

quique novas alitis non ullo semine fruges,
quique satis largum caelo demittitis imbrem;
tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
concilia, incertum est, urbisne invisere, Caesar,
terrarumque velis curam, et te maximus orbis
auctorem frugum tempestatumque potentem
accipiat, cingens materna tempora myrto,
an deus immensi venias maris ac tua nautae
numina sola colant, tibi serviat ultima Thule,
teque sibi generum Tethys emat omnibus undis,
anne novum tardis sidus te mensibus addas,
qua locus Erigonen inter Chelasque sequentes
panditur — ipse tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, et caeli iusta plus parte relinquit —
quidquid eris, — nam te nec sperant Tartara regem,
nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
quamvis Elysios miretur Graecia campos,
nec repetita sequi curet Proserpina matrem —
de facilem cursum, atque audacibus adnue coeptis,
ignarosque viae mecum miseratus agrestes
ingredere, et votis iam nunc assuesce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
liquitur et Zephyro putris se gleba resolvit,
depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.
illa seges demum votis respondet avari
agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit;
illius immensae ruperunt horrea messes.
at prius ignotum ferro quam scindimus aequor,
ventos et varium coeli praediscere morem
cura sit ac patrios cultusque habitusque locorum,
et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuset.
hic segetes, illic veniunt felicius uvae,
arborei fetus alibi, atque iniussa virescunt
gramina. nonne vides, croceos ut Tmolus odores,

India mittit ebur, molles sua tura Sabaei,
at Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
continuo has leges aeternaque foedera certis
imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem,
unde homines nati, durum genus. ergo age, terrae
pingue solum primis extemplo a mensibus anni
fortes invertant tauri, glebasque iacentes
pulverulenta coquat maturis solibus aestas;
at si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
illic, officiant laetis ne frugibus herbae,
hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
Alternis idem tonsas cessare novales,
et segnem patiere situ durescere campum;
aut ibi flava seres mutato sidere farra,
unde prius laetum siliqua quassante legumen
aut tenuis fetus viciae tristisque lupini
sustuleris fragiles calamos silvamque sonantem.
urit enim lini campum seges, urit avenae,
urunt Lethaeo perfusa papavera somno:
sed tamen alternis facilis labor, arida tantum
ne saturare fimo pingui pudeat sola, neve
effetos cinerem immundum iactare per agros.
sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva;
nec nulla interea est inaratae gratia terrae.
saepe etiam steriles incendere profuit agros,
atque levem stipulam crepitantibus urere flammis:
sive inde occultas vires et pabula terrae
pinguia concipiunt, sive illis omne per ignem
excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor,
seu plures calor ille vias et caeca relaxat
spiramenta, novas veniat qua sucus in herbas;
seu durat magis, et venas astringit hiantes,

ne tenues pluviae, rapidive potentia solis
acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.
multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes
vimineasque trahit crates, iuvat arva, neque illum
flava Ceres alto nequiquam spectat Olympo;
et qui, proscisso quae suscitat aequore terga,
rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
exercetque frequens tellurem atque imperat arvis.
humida solstitia atque hiemes orate serenas,
agricolae: hiberno laetissima pulvere farra,
laetus ager; nullo tantum se Mysia cultu
iactat et ipsa suas mirantur Gargara messes.
quid dicam, iacto qui semine comminus arva
insequitur cumulosque ruit male pinguis arenae,
deinde satis fluvium inducit rivosque sequentes
et, cum exustus ager morientibus aestuat herbis,
ecce supercilio clivosi tramitis undam
elicit? illa cadens raucum per levia murmur
saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
luxuriem segetum tenera depascit in herba,
cum primum sulcos aequant sata? quique paludis
collectum humorem bibula deducit arena?
praesertim incertis si mensibus amnis abundans
exit, et obducto late tenet omnia limo,
unde cavae tepido sudant humore lacunae.
Nec tamen, haec cum sint hominumque boumque labores
versando terram experti, nihil improbus anser
Strymoniaeque grues et amaris intuba fibris
officiunt, aut umbra nocet. pater ipse colendi
haud facilem esse viam voluit, primusque per artem
movit agros, curis acuens mortalia corda,
nec torpere gravi passus sua regna veterno.
ante Iovem nulli subigebant arva coloni;
ne signare quidem aut partiri limite campum

fas erat: in medium quaerebant, ipsaque tellus
omnia liberius nullo poscente ferebat.
ille malum virus serpentibus addidit atris,
praedarique lupos iussit, pontumque moveri,
mellaque decussit foliis, ignemque removit,
et passim rivis currentia vina repressit,
ut varias usus meditando extunderet artes
paulatim, et sulcis frumenti quaereret herbam.
[ut silicis venis abstrusum excuderet ignem.]
tunc alnos primum fluvii sensere cavatas;
navita tum stellis numeros et nomina fecit
Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton;
tum laqueis captare feras et fallere visco
inventum, et magnos canibus circumdare saltus;
atque alius latum funda iam verberat amnem,
alta petens, pelagoque alius trahit humida lina;
tum ferri rigor atque argutae lamina serrae —
nam primi cuneis scindebant fissile lignum —
tum variae venere artes. labor omnia vicit
improbus et duris urgens in rebus egestas.
prima Ceres ferro mortales vertere terram
instituit, cum iam glandes atque arbuta sacrae
deficerent silvae et victum Dodona negaret.
mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
esset robigo, segnisque horreret in arvis
carduus: intereunt segetes, subit aspera silva,
lappaeque tribulique, interque nitentia culta
infelix lolium et steriles dominantur avenae.
quod nisi et adsiduis herbam insectabere rastris,
et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem,
heu magnum alterius frustra spectabis acervum,
concussaque famem in silvis solabere quercu.

Dicendum et, quae sint duris agrestibus arma,
quîs sine nec potuere seri nec surgere messes:

vomis et inflexi primum grave robur aratri,
tardaque Eleusinae matris volventia plaustra,
tribulaque, traheaeque, et iniquo pondere rastri;
virgea praeterea Celei vilisque supellex,
arbuteae crates et mystica vannus Iacchi.
omnia quae multo ante memor provisa repones,
si te digna manet divini gloria ruris.
continuo in silvis magna vi flexa domatur
in burim et curvi formam accipit ulmus aratri.
huic a stirpe pedes temo protentus in octo,
binae aures, duplici aptantur dentalia dorso;
caeditur et tilia ante iugo levis altaque fagus,
stivaque, quae currus a tergo torqueat imos;
et suspensa focis explorat robora fumus.

Possum multa tibi veterum praecepta referre,
ni refugis tenuesque piget cognoscere curas.
area cum primis ingenti aequanda cylindro
et vertenda manu et creta solidanda tenaci,
ne subeant herbae neu pulvere victa fatiscat,
tum variae illudant pestes: saepe exiguus mus
sub terris posuitque domos atque horrea fecit,
aut oculis capti fodere cubilia talpae,
inventusque cavis bufo et quae plurima terrae
monstra ferunt, populatque ingentem farris acervum
curculio atque inopi metuens formica senectae.
contemplator item, cum nux se plurima silvis
induet in florem et ramos curvabit olentes.
si superant fetus, pariter frumenta sequentur,
magnaque cum magno veniet tritura calore;
at si luxuria foliorum exuberat umbra,
nequiquam pinguis palea teret area culmos.
semina vidi equidem multos medicare serentes
et nitro prius et nigra perfundere amurca,
grandior ut fetus siliquis fallacibus esset,
et, quamvis igni exiguo, properata maderent.

vidi lecta diu et multo spectata labore
degenerare tamen, ni vis humana quotannis
maxima quaeque manu legeret. sic omnia fatis
in peius ruere, ac retro sublapsa referri,
non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum
remigiis subigit, si bracchia forte remisit,
atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.
  Praeterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Haedorumque dies servandi et lucidus Anguis,
quam quibus in patriam ventosa per aequora vectis
Pontus et ostriferi fauces temptantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
et medium luci atque umbris iam dividit orbem:
exercete, viri, tauros, serite hordea campis
usque sub extremum brumae intractabilis imbrem;
nec non et lini segetem et Cereale papaver
tempus humo tegere et iamdudum incumbere aratris,
dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
vere fabis satio; tum te quoque, medica, putres
accipiunt sulci, et milio venit annua cura,
candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, et averso cedens Canis occidit astro.
at si triticeam in messem robustaque farra
exercebis humum, solisque instabis aristis,
ante tibi Eoae Atlantides abscondantur
Gnosiaque ardentis decedat stella Coronae,
debita quam sulcis committas semina, quamque
invitae properes anni spem credere terrae.
multi ante occasum Maiae coepere; sed illos
expectata seges vanis elusit aristis.
si vero viciamque seres vilemque phaselum,
nec Pelusiacae curam aspernabere lentis,
haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
incipe et ad medias sementem extende pruinas.
  Idcirco certis dimensum partibus orbem

per duodena regit mundi Sol aureus astra.
quinque tenent caelum zonae; quarum una corusco
semper sole rubens et torrida semper ab igni;
quam circum extremae dextra laevaque trahuntur
caeruleae, glacie concretae atque imbribus atris;
has inter mediamque duae mortalibus aegris
munere concessae divûm, et via secta per ambas,
obliquus qua se signorum verteret ordo.
mundus, ut ad Scythiam Riphaeasque arduus arces
consurgit, premitur Libyae devexus in Austros.
hic vertex nobis semper sublimis; at illum
sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi.
maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
circum perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes aequore tingui.
illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
semper et obtenta densentur nocte tenebrae,
aut redit a nobis Aurora diemque reducit;
nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,
illis sera rubens accendit lumina Vesper.
hinc tempestates dubio praediscere caelo
possumus, hinc messisque diem tempusque serendi,
et quando infidum remis impellere marmor
conveniat, quando armatas deducere classes,
aut tempestivam silvis evertere pinum.

Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
temporibusque parem diversis quattuor annum.
frigidus agricolam si quando continet imber,
multa, forent quae mox caelo properanda sereno,
maturare datur: durum procudit arator
vomeris obtusi dentem, cavat arbore lintres,
aut pecori signum aut numeros impressit acervis.
exacuunt alii vallos furcasque bicornes,
atque Amerina parant lentae retinacula viti.
nunc facilis rubea texatur fiscina virga,

nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
quippe etiam festis quaedam exercere diebus
fas et iura sinunt: rivos deducere nulla
religio vetuit, segeti praetendere saepem,
insidias avibus moliri, incendere vepres,
balantumque gregem fluvio mersare salubri.
saepe oleo tardi costas agitator aselli
vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
incusum aut atrae massam picis urbe reportat.
  Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
felices operum. quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenidesque satae; tum partu Terra nefando
Coeumque Iapetumque creat, saevumque Typhoea,
et coniuratos caelum rescindere fratres.
ter sunt conati imponere Pelio Ossam
scilicet, atque Ossae frondosum involvere Olympum;
ter pater exstructos disiecit fulmine montes.
septima post decimam felix et ponere vitem,
et prensos domitare boves, et licia telae
addere. nona fugae melior, contraria furtis.
  Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
aut cum sole novo terras inrorat Eous.
nocte leves melius stipulae, nocte arida prata
tondentur, noctes lentus non deficit humor.
et quidam seros hiberni ad luminis ignes
pervigilat, ferroque faces inspicat acuto;
interea longum cantu solata laborem
arguto coniux percurrit pectine telas,
aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem
et foliis undam trepidi despumat aheni.
at rubicunda Ceres medio succiditur aestu,
et medio tostas aestu terit area fruges.
nudus ara, sere nudus; hiems ignava colono.
frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur,
mutuaque inter se laeti convivia curant.

invitat genialis hiems curasque resolvit,
ceu pressae cum iam portum tetigere carinae,
puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
et lauri bacas oleamque cruentaque myrta,
tum gruibus pedicas et retia ponere cervis,
auritosque sequi lepores, tum figere damas
stuppea torquentem Balearis verbera fundae,
cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempestates autumni et sidera dicam,
atque, ubi iam breviorque dies et mollior aestas,
quae vigilanda viris; vel cum ruit imbriferum ver,
spicea iam campis cum messis inhorruit et cum
frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
saepe ego, cum flavis messorem induceret arvis
agricola et fragili iam stringeret hordea culmo,
omnia ventorum concurrere proelia vidi,
quae gravidam late segetem ab radicibus imis
sublimem expulsam eruerent, ita turbine nigro
ferret hiems culmumque levem stipulasque volantes.
saepe etiam immensum caelo venit agmen aquarum,
et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
collectae ex alto nubes; ruit arduus aether,
et pluvia ingenti sata laeta boumque labores
diluit; implentur fossae et cava flumina crescunt
cum sonitu, fervetque fretis spirantibus aequor.
ipse Pater media nimborum in nocte corusca
fulmina molitur dextra: quo maxima motu
terra tremit; fugere ferae et mortalia corda
per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
aut Athon, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
deiicit; ingeminant Austri et densissimus imber,
nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
hoc metuens, caeli menses et sidera serva,
frigida Saturni sese quo stella receptet;

quos ignis caelo Cyllenius erret in orbes.
in primis venerare deos, atque annua magnae
sacra refer Cereri laetis operatus in herbis
extremae sub casum hiemis, iam vere sereno.
tum pingues agni et tum mollissima vina,
tum somni dulces densaeque in montibus umbrae.
cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret:
cui tu lacte favos et miti dilue Baccho,
terque novas circum felix eat hostia fruges,
omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,
et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante
falcem maturis quisquam supponat aristis,
quam Cereri torta redimitus tempora quercu
det motus incompositos et carmina dicat.

Atque haec ut certis possemus discere signis,
aestusque, pluviasque, et agentes frigora ventos,
ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret,
quo signo caderent Austri, quid saepe videntes
agricolae propius stabulis armenta tenerent.
continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
incipiunt agitata tumescere et aridus altis
montibus audiri fragor, aut resonantia longe
litora misceri et nemorum increbrescere murmur.
iam sibi tum curvis male temperat unda carinis,
cum medio celeres revolant ex aequore mergi
clamoremque ferunt ad litora, cumque marinae
in sicco ludunt fulicae, notasque paludes
deserit atque altam supra volat ardea nubem.
saepe etiam stellas vento impendente videbis
praecipites caelo labi, noctisque per umbram
flammarum longos a tergo albescere tractus;
saepe levem paleam et frondes volitare caducas,
aut summa nantes in aqua colludere plumas.
at Boreae de parte trucis cum fulminat, et cum
Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis

rura natant fossis, atque omnis navita ponto
humida vela legit. nunquam imprudentibus imber
obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
aëriae fugere grues, aut bucula caelum
suspiciens patulis captavit naribus auras,
aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,
et veterem in limo ranae cecinere querelam.
saepius et tectis penetralibus extulit ova
angustum formica terens iter, et bibit ingens
arcus, et e pastu decedens agmine magno
corvorum increpuit densis exercitus alis.
iam variae pelagi volucres, et quae Asia circum
dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
certatim largos humeris infundere rores:
nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas,
et studio incassum videas gestire lavandi.
tum cornix plena pluviam vocat improba voce
et sola in sicca secum spatiatur arena.
ne nocturna quidem carpentes pensa puellae
nescivere hiemem, testa cum ardente viderent
scintillare oleum et putres concrescere fungos.

Nec minus ex imbri soles et aperta serena
prospicere et certis poteris cognoscere signis:
nam neque tum stellis acies obtusa videtur,
nec fratris radiis obnoxia surgere Luna,
tenuia nec lanae per caelum vellera ferri;
non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
dilectae Thetidi alcyones, non ore solutos
immundi meminere sues iactare maniplos.
at nebulae magis ima petunt campoque recumbunt,
solis et occasum servans de culmine summo
nequiquam seros exercet noctua cantus.
apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
et pro purpureo poenas dat Scylla capillo:
quacunque illa levem fugiens secat aethera pennis,
ecce inimicus atrox magno stridore per auras

insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras,
illa levem fugiens raptim secat aethera pennis.
tum liquidas corvi presso ter gutture voces
aut quater ingeminant, et saepe cubilibus altis,
nescio qua praeter solitum dulcedine laeti,
inter se in foliis strepitant; iuvat imbribus actis
progeniem parvam dulcesque revisere nidos:
haud equidem credo, quia sit divinitus illis
ingenium aut rerum fato prudentia maior;
verum, ubi tempestas et caeli mobilis humor
mutavere vices et Iuppiter uvidus austris
denset, erant quae rara modo, et, quae densa, relaxat,
vertuntur species animorum, et pectora motus
nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
concipiunt: hinc ille avium concentus in agris
et laetae pecudes, et ovantes gutture corvi.
  Si vero solem ad rapidum lunasque sequentes
ordine respicies, numquam te crastina fallet
hora, neque insidiis noctis capiere serenae.
Luna, revertentes cum primum colligit ignes,
si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
maximus agricolis pelagoque parabitur imber;
at si virgineum suffuderit ore ruborem,
ventus erit; vento semper rubet aurea Phoebe.
sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,
pura neque obtusis per caelum cornibus ibit,
totus et ille dies, et, qui nascentur ab illo
exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt,
votaque servati solvent in litore nautae
Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae.
Sol quoque et exoriens, et cum se condet in undas,
signa dabit; Solem certissima signa sequuntur,
et quae mane refert, et quae surgentibus astris.
ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
conditus in nubem medioque refugerit orbe,
suspecti tibi sint imbres; namque urget ab alto

arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,
heu, male tum mites defendet pampinus uvas:
tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
hoc etiam, emenso cum iam decedit Olympo,
profuerit meminisse magis; nam saepe videmus
ipsius in vultu varios errare colores:
caeruleus pluviam denuntiat, igneus Euros;
sin maculae incipient rutilo immiscerier igni,
omnia tum pariter vento nimbisque videbis
fervere. non illa quisquam me nocte per altum
ire, neque a terra moveat convellere funem.
at si, cum referetque diem condetque relatum,
lucidus orbis erit, frustra terrebere nimbis,
et claro silvas cernes aquilone moveri.
denique, quid vesper serus vehat, unde serenas
ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
audeat? ille etiam caecos instare tumultus
saepe monet, fraudemque et operta tumescere bella.
ille etiam exstincto miseratus Caesare Romam,
cum caput obscura nitidum ferrugine texit,
impiaque aeternam timuerunt saecula noctem.
tempore quamquam illo tellus quoque et aequora ponti,
obscenaeque canes, importunaeque volucres
signa dabant. quotiens Cyclopum effervere in agros
vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam,
flammarumque globos, liquefactaque volvere saxa!
armorum sonitum toto Germania caelo
audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.
vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
ingens, et simulacra modis pallentia miris
visa sub obscurum noctis, pecudesque locutae, —
infandum! — sistunt amnes, terraeque dehiscunt,

et maestum illacrimat templis ebur, aeraque sudant.
proluit insano contorquens vertice silvas
fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
tristibus aut extis fibrae apparere minaces
aut puteis manare cruor cessavit, et altae
per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
non alias caelo ceciderunt plura sereno
fulgura, nec diri toties arsere cometae.
ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi;
nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam et latos Haemi pinguescere campos.
scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
agricola incurvo terram molitus aratro,
exesa inveniet scabra robigine pila,
aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
Dî patrii, Indigetes, et Romule Vestaque mater,
quae Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas,
hunc saltem everso iuvenem succurrere saeclo
ne prohibete! satis iam pridem sanguine nostro
Laomedonteae luimus periuria Troiae;
iam pridem nobis caeli te regia, Caesar,
invidet, atque hominum queritur curare triumphos,
quippe ubi fas versum atque nefas: tot bella per orbem,
tam multae scelerum facies; non ullus aratro
dignus honos, squalent abductis arva colonis,
et curvae rigidum falces conflantur in ensem.
hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;
vicinae ruptis inter se legibus urbes
arma ferunt; saevit toto Mars impius orbe;
ut cum carceribus sese effudere quadrigae,
addunt in spatia, et frustra retinacula tendens
fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

P. VERGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER SECVNDVS

ARGUMENTUM CHR. G. HEYNII.

Propositio cum invocatione Bacchi 1—8. De ***arborum*** imprimisque vitium et olearum ***cultura*** acturus, primo loco varios arborum proventus, alios a natura alios ab arte profectos, exponit. Aliae itaque arbores sponte nascuntur — 21; alii arte parantur: et quidem avulsione — 23, infossione 24. 25, propagine 26. 27, surculo 28. 29, concisione 30. 31, insitione 32. 33. 34. Nunc edocturus, studium esse adhibendum et suam cuique arbori pro generis et soli natura culturam: Maecenatis propitiam voluntatem implorat — 46. Arbores, quae sponte proveniunt, cultu emendari possunt — 56; quae satu nascuntur, feliciora habent incrementa transplantatione, et aliis artificialis culturae generibus — 72; imprimis inoculatione et insitione proprie dicta — 82. Deligendae quoque arborum eiusdem generis species praestantiores — 108. Caelum porro cuiusque arboris naturae idoneum est circumspiciendum; nam magna in hoc est varietas — 135; et sic aditum sibi parat ad laudes Italiae, omnium rerum proventu felicissimae — 176; tandem soli natura est exploranda, cui proventus generi illa conveniat — 225; subiiciuntur criteria soli cognoscendi et iudicandi — 258; et viae ac rationes soli tractandi et naturae eius emendandae, adeoque ipsa cultura item omnino arborum, tum imprimis vitium. Scilicet primo docentur quae in planta-

tione observanda sint — 314; etiam de tempore plantationis faciendae — 345; de cura post illam adhibenda, inque hac de putatione (362—370) et de avertendis iis, quae nocere possunt novellis arboribus (371—379); cumque in his caper sit, excurrit in morem mactandi hirci in Bacchi sacro — 396. In vitibus tamen imprimis assidua est cura per totum annum adhibenda — 419. Minus operosa est olearum cultura — 425, et pomorum — 428, exigua aut omnino nulla sativarum arborum — 457. Inde excursus in laudes vitae rusticae, pars carminis felicissima — ad fin.

Hactenus arvorum cultus et sidera caeli;
nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
virgulta et prolem tarde crescentis olivae.
huc, pater o Lenaee — tuis hic omnia plena
muneribus, tibi pampineo gravidus autumno
floret ager, spumat plenis vindemia labris, —
huc, pater o Lenaee, veni, nudataque musto
tingue novo mecum dereptis crura coturnis.
Principio arboribus varia est natura creandis.
namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipsae
sponte sua veniunt camposque et flumina late
curva tenent, ut molle siler, lentaeque genistae,
populus et glauca canentia fronde salicta;
pars autem posito surgunt de semine, ut altae
castaneae, nemorumque Iovi quae maxima frondet
aesculus, atque habitae Graiis oracula quercus.
pullulat ab radice aliis densissima silva,
ut cerasis ulmisque; etiam Parnasia laurus
parva sub ingenti matris se subiicit umbra.
hos natura modos primum dedit, his genus omne
silvarum fruticumque viret, nemorumque sacrorum.
Sunt aliae, quas ipse vias sibi repperit usus.
hic plantas tenero abscindens de corpore matrum

deposuit sulcis, hic stirpes obruit arvo,
quadrifidasque sudes et acuto robore vallos.
silvarumque aliae pressos propaginis arcus
exspectant et viva sua plantaria terra;
nil radicis egent aliae, summumque putator
haud dubitat terrae referens mandare cacumen.
quin et caudicibus sectis — mirabile dictu —
truditur e sicco radix oleagina ligno.
et saepe alterius ramos impune videmus
vertere in alterius, mutatamque insita mala
ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o proprios generatim discite cultus,
agricolae, fructusque feros mollite colendo,
neu segnes iaceant terrae. iuvat Ismara Baccho
conserere atque olea magnum vestire Taburnum.
tuque ades inceptumque una decurre laborem,
o decus, o famae merito pars maxima nostrae,
Maecenas, pelagoque volans da vela patenti.
non ego cuncta meis amplecti versibus opto,
non, mihi si linguae centum sint, oraque centum,
ferrea vox. ades, et primi lege litoris oram;
in manibus terrae: non hic te carmine ficto
atque per ambages et longa exorsa tenebo.
Sponte sua quae se tollunt in luminis oras,
infecunda quidem, sed laeta et fortia surgunt;
quippe solo natura subest. tamen haec quoque, si quis
inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
exuerint silvestrem animum, cultuque frequenti
in quascunque voles artes haud tarda sequentur.
nec non et sterilis, quae stirpibus exit ab imis,
hoc faciat, vacuos si sit digesta per agros:
nunc altae frondes et rami matris opacant,
crescentique adimunt fetus, uruntque ferentem.
iam quae seminibus iactis se sustulit arbos,
tarda venit, seris factura nepotibus umbram,

pomaque degenerant sucos oblita priores,
et turpes avibus praedam fert uva racemos.
scilicet omnibus est labor impendendus, et omnes
cogendae in sulcum, ac multa mercede domandae.
sed truncis oleae melius, propagine vites
respondent, solido Paphiae de robore myrtus;
plantis et durae coryli nascuntur, et ingens
fraxinus, Herculeaeque arbos umbrosa coronae,
Chaoniique patris glandes; etiam ardua palma
nascitur, et casus abies visura marinos.
inseritur vero et nucis arbutus horrida fetu,
et steriles platani malos gessere valentes,
castaneae fagos; ornusque incanuit albo
flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.
nam, qua se medio trudunt de cortice gemmae
et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
includunt udoque docent inolescere libro.
aut rursum enodes trunci resecantur, et alte
finditur in solidum cuneis via, deinde feraces
plantae immittuntur: nec longum tempus, et ingens
exiit ad caelum ramis felicibus arbos
miraturque novas frondes et non sua poma.
Praeterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
nec salici lotoque, neque Idaeis cyparissis;
nec pingues unam in faciem nascuntur olivae,
orchades, et radii, et amara pausia baca,
pomaque et Alcinoi silvae; nec surculus idem
Crustumiis Syriisque piris gravibusque volemis.
non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos;
sunt Thasiae vites, sunt et Mareotides albae,
pinguibus hae terris habiles, levioribus illae,
et passo Psithia utilior, tenuisque Lageos,

temptatura pedes olim vincturaque linguam;
purpureae preciaeque, et quo te carmine dicam,
Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis.
sunt et Aminaeae vites, firmissima vina,
Tmolius adsurgit quibus et rex ipse Phanaeus;
Argitisque minor, cui non certaverit ulla
aut tantum fluere aut totidem durare per annos.
non ego te, dîs et mensis accepta secundis,
transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.
sed neque quam multae species, nec nomina quae sint,
est numerus; neque enim numero comprendere refert;
quem qui scire velit, Libyci velit aequoris idem
discere quam multae Zephyro turbentur arenae,
aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
nosse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
  Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.
fluminibus salices crassisque paludibus alni
nascuntur, steriles saxosis montibus orni;
litora myrtetis laetissima; denique apertos
Bacchus amat colles, aquilonem et frigora taxi.
aspice et extremis domitum cultoribus orbem
Eoasque domos Arabum pictosque Gelonos:
divisae arboribus patriae. sola India nigrum
fert ebenum, solis est turea virga Sabaeis.
quid tibi odorato referam sudantia ligno
balsamaque et bacas semper frondentis acanthi?
quid nemora Aethiopum molli canentia lana,
velleraque ut foliis depectant tenuia Seres;
aut quos Oceano propior gerit India lucos,
extremi sinus orbis, ubi aëra vincere summum
arboris haud ullae iactu potuere sagittae?
et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
Media fert tristes sucos tardumque saporem
felicis mali, quo non praesentius ullum,
pocula si quando saevae infecere novercae,

auxilium venit ac membris agit atra venena.
ipsa ingens arbos faciemque simillima lauro ;
et, si non alium late iactaret odorem,
laurus erat: folia haud ullis labentia ventis ;
flos ad prima tenax ; animas et olentia Medi
ora fovent illo et senibus medicantur anhelis.
  Sed neque Medorum, silvae ditissima, terra,
nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus
laudibus Italiae certent, non Bactra neque Indi,
totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.
haec loca non tauri spirantes naribus ignem
invertere satis immanis dentibus hydri,
nec galeis densisque virum seges horruit hastis ;
sed gravidae fruges et Bacchi Massicus humor
implevere ; tenent oleae armentaque laeta.
hinc bellator equos campo sese arduus infert ;
hinc albi, Clitumne, greges et maxima taurus
victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
hic ver assiduum atque alienis mensibus aestas :
bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbos.
at rabidae tigres absunt et saeva leonum
semina, nec miseros fallunt aconita legentes,
nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto,
squameus in spiram tractu se colligit anguis.
adde tot egregias urbes operumque laborem,
tot congesta manu praeruptis oppida saxis
fluminaque antiquos subterlabentia muros.
an mare, quod supra, memorem, quodque alluit infra ?
anne lacus tantos ? te, Lari maxime, teque,
fluctibus et fremitu adsurgens Benace marino ?
an memorem portus Lucrinoque addita claustra
atque indignatum magnis stridoribus aequor.

---

miscueruntque herbas et non innoxia verba.

Iulia qua ponto longe sonat unda refuso
Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Avernis?
haec eadem argenti rivos aerisque metalla
ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
haec genus acre virûm, Marsos, pubemque Sabellam,
adsuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos
extulit, haec Decios, Marios, magnosque Camillos,
Scipiadas duros bello, et te, maxime Caesar,
qui nunc extremis Asiae iam victor in oris
imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
magna virûm: tibi res antiquae laudis et artem
ingredior sanctos ausus recludere fontes,
Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.
  Nunc locus arvorum ingeniis: quae robora cuique,
quis color, et quae sit rebus natura ferendis.
difficiles primum terrae collesque maligni,
tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent silva vivacis olivae.
indicio est tractu surgens oleaster eodem
plurimus et strati bacis silvestribus agri.
at quae pinguis humus dulcique uligine laeta,
quique frequens herbis et fertilis ubere campus —
qualem saepe cava montis convalla solemus
despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes
felicemque trahunt limum — quique editus Austro,
et filicem curvis invisam pascit aratris:
hic tibi praevalidas olim multoque fluentes
sufficiet Baccho vites, hic fertilis uvae,
hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
sin armenta magis studium, vitulosque tueri,
aut ovium fetum, aut urentes culta capellas,
saltus et saturi petito longinqua Tarenti,

et qualem infelix amisit Mantua campum
pascentem niveos herboso flumine cycnos:
non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt;
et quantam longis carpent armenta diebus,
exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
nigra fere et presso pinguis sub vomere terra,
et cui putre solum — namque hoc imitamur arando —
optima frumentis; non ullo ex aequore cernes
plura domum tardis decedere plaustra iuvencis.
aut unde iratus silvam devexit arator
et nemora evertit multos ignava per annos,
antiquasque domos avium cum stirpibus imis
eruit: illae altum nidis petiere relictis,
at rudis enituit impulso vomere campus.
nam ieiuna quidem clivosi glarea ruris
vix humiles apibus casias roremque ministrat;
et tofus scaber et nigris exesa chelydris
creta negant alios aeque serpentibus agros
dulcem ferre cibum et curvas praebere latebras.
quae tenuem exhalat nebulam fumosque volucres,
et bibit humorem, et, cum vult, ex se ipsa remittit,
quaeque suo semper viridi se gramine vestit,
nec scabie et salsa laedit robigine ferrum:
illa tibi laetis intexet vitibus ulmos,
illa ferax oleo est, illam experiere colendo
et facilem pecori et patientem vomeris unci.
talem dives arat Capua et vicina Vesevo
ora iugo et vacuis Clanius non aequus Acerris.
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
rara sit an supra morem si densa requires,
altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,
densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyaeo;
ante locum capies oculis, alteque iubebis
in solido puteum demitti, omnemque repones
rursus humum, et pedibus summas aequabis arenas.

si deerunt, rarum pecorique et vitibus almis
aptius uber erit; sin in sua posse negabunt
ire loca et scrobibus superabit terra repletis,
spissus ager: glebas cunctantes crassaque terga
exspecta, et validis terram proscinde iuvencis.
salsa autem tellus et quae perhibetur amara,
frugibus infelix, — ea nec mansuescit arando,
nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat, —
tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos
colaque prelorum fumosis deripe tectis;
huc ager ille malus dulcesque a fontibus undae
ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
scilicet et grandes ibunt per vimina guttae;
at sapor indicium faciet manifestus, et ora
tristia temptantum sensu torquebit amaror.
pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto
discimus: haud unquam manibus iactata fatiscit,
sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
humida maiores herbas alit, ipsaque iusto
laetior. ah, nimium ne sit mihi fertilis illa
nec se praevalidam primis ostendat aristis!
quae gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
quaeque levis. promptum est oculis praediscere nigram,
et quisquis color. at sceleratum exquirere frigus
difficile est: piceae tantum taxique nocentes
interdum aut hederae pandunt vestigia nigrae.
His animadversis terram multo ante memento
excoquere et magnos scrobibus concidere montes,
ante supinatas aquiloni ostendere glebas,
quam laetum infodias vitis genus. optima putri
arva solo: id venti curant, gelidaeque pruinae,
et labefacta movens robustus iugera fossor.
at, si quos haud ulla viros vigilantia fugit,
ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
arboribus seges, et quo mox digesta feratur,

mutatam ignorent subito ne semina matrem.
quin etiam caeli regionem in cortice signant,
ut, quo quaeque modo steterit, qua parte calores
austrinos tulerit, quae terga obverterit axi,
restituant: adeo in teneris consuescere multum est.
collibus an plano melius sit ponere vitem,
quaere prius. si pinguis agros metabere campi,
densa sere: in denso non segnior ubere Bacchus;
sin tumulis acclive solum collesque supinos,
indulge ordinibus; nec secius omnis, in unguem
arboribus positis, secto via limite quadret,
ut saepe ingenti bello cum longa cohortes
explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,
directaeque acies, ac late fluctuat omnis
aere renidenti tellus, necdum horrida miscent
proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
non animum modo uti pascat prospectus inanem,
sed quia non aliter vires dabit omnibus aequas
terra, neque in vacuum poterunt extendere rami.
Forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras:
ausim vel tenui vitem committere sulco.
altior ac penitus terrae defigitur arbos,
aesculus in primis, quae quantum vertice ad auras
aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
ergo non hiemes illam, non flabra neque imbres
convellunt: immota manet, multosque nepotes,
multa virûm volvens durando saecula vincit.
tum fortes late ramos et bracchia pandens
huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem,
neve inter vites corylum sere, neve flagella
summa pete aut summa defringe ex arbore plantas —
tantus amor terrae, — neu ferro laede retuso
semina, neve olea silvestres insere truncos:

nam saepe incautis pastoribus excidit ignis,
qui, furtim pingui primum sub cortice tectus,
robora comprendit, frondesque elapsus in altas
ingentem caelo sonitum dedit; inde secutus
per ramos victor perque alta cacumina regnat,
et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
ad caelum picea crassus caligine nubem,
praesertim si tempestas a vertice silvis
incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
hoc ubi, non a stirpe valent caesaeque reverti
possunt atque ima similes revirescere terra:
infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor
tellurem Borea rigidam spirante moveri.
rura gelu tum claudit hiems, nec semine iacto
concretum patitur radicem affigere terrae.
optima vinetis satio, cum vere rubenti
candida venit avis longis invisa colubris,
prima vel autumni sub frigora, cum rapidus Sol
nondum hiemem contingit equis, iam praeterit aestas.
ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis;
vere tument terrae et genitalia semina poscunt.
tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether
coniugis in gremium laetae descendit, et omnes
magnus alit, magno commixtus corpore, fetus.
avia tum resonant avibus virgulta canoris,
et Venerem certis repetunt armenta diebus;
parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
laxant arva sinus; superat tener omnibus humor;
inque novos soles audent se germina tuto
credere, nec metuit surgentes pampinus Austros,
aut actum caelo magnis aquilonibus imbrem,
sed trudit gemmas et frondes explicat omnes.
non alios prima crescentis origine mundi
illuxisse dies aliumve habuisse tenorem

crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri,
cum primae lucem pecudes hausere, virûmque
terrea progenies duris caput extulit arvis,
immissaeque ferae silvis et sidera caelo.
nec res hunc tenerae possent perferre laborem,
si non tanta quies iret frigusque caloremque
inter, et exciperet caeli indulgentia terras.
  Quod superest, quaecunque premes virgulta per agros,
sparge fimo pingui, et multa memor occule terra,
aut lapidem bibulum aut squalentes infode conchas:
inter enim labentur aquae, tenuisque subibit
halitus, atque animos tollent sata. iamque reperti,
qui saxo super atque ingentis pondere testae
urgerent: hoc effusos munimen ad imbres,
hoc, ubi hiulca siti findit canis aestifer arva.
  Seminibus positis, superest diducere terram
saepius ad capita, et duros iactare bidentes,
aut presso exercere solum sub vomere et ipsa
flectere luctantes inter vineta iuvencos;
tum leves calamos et rasae hastilia virgae
fraxineasque aptare sudes, furcasque valentes,
viribus eniti quarum et contemnere ventos
assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
  Ac dum prima novis adolescit frondibus aetas,
parcendum teneris, et dum se laetus ad auras
palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
ipsa acie nondum falcis temptanda, sed uncis
carpendae manibus frondes, interque legendae.
inde ubi iam validis amplexae stirpibus ulmos
exierint, tum stringe comas, tum bracchia tonde —
ante reformidant ferrum, — tum denique dura
exerce imperia et ramos compesce fluentes.
  Texendae saepes etiam et pecus omne tenendum,
praecipue dum frons tenera imprudensque laborum;

*cui super indignas hiemes solemque potentem
silvestres uri adsidue capreaeque sequaces
illudunt, pascuntur oves avidaeque iuvencae.*
frigora nec tantum cana concreta pruina,
aut gravis incumbens scopulis arentibus aestas,
quantum illi nocuere greges, durique venenum
dentis et admorso signata in stirpe cicatrix.
non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
caeditur et veteres ineunt proscenia ludi,
praemiaque ingeniis pagos et compita circum
Thesidae posuere, atque inter pocula laeti
mollibus in pratis unctos saluere per utres.
nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni
versibus incomptis ludunt risuque soluto,
oraque corticibus sumunt horrenda cavatis,
et te, Bacche, vocant per carmina laeta, tibique
oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
hinc omnis largo pubescit vinea fetu,
complentur vallesque cavae saltusque profundi,
et quocunque deus circum caput egit honestum.
ergo rite suum Baccho dicemus honorem
carminibus patriis, lancesque et liba feremus,
et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
pinguiaque in veribus torrebimus exta colurnis.
  Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
cui nunquam exhausti satis est: namque omne quotannis
terque quaterque solum scindendum glebaque versis
aeternum frangenda bidentibus, omne levandum
fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbem,
atque in se sua per vestigia volvitur annus.
ac iam olim, seras posuit cum vinea frondes,
frigidus et silvis aquilo decussit honorem,
iam tum acer curas venientem extendit in annum
rusticus, et curvo Saturni dente relictam
persequitur vitem attondens, fingitque putando.

primus humum fodito, primus devecta cremato
sarmenta, et vallos primus sub tecta referto;
postremus metito. bis vitibus ingruit umbra,
bis segetem densis obducunt sentibus herbae;
durus uterque labor: laudato ingentia rura,
exiguum colito. nec non etiam aspera rusci
vimina per silvam et ripis fluvialis arundo
caeditur, incultique exercet cura salicti.
iam vinctae vites, iam falcem arbusta reponunt,
iam canit effectos extremus vinitor antes:
sollicitanda tamen tellus pulvisque movendus,
et iam maturis metuendus Iuppiter uvis.
  Contra non ulla est oleis cultura: neque illae
procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces,
cum semel haeserunt arvis aurasque tulerunt;
ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
sufficit humorem et gravidas, cum vomere, fruges.
hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam.
  Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes
et vires habuere suas, ad sidera raptim
vi propria nituntur opisque haud indiga nostrae.
nec minus interea fetu nemus omne gravescit,
sanguineisque inculta rubent aviaria bacis.
tondentur cytisi, taedas silva alta ministrat,
pascunturque ignes nocturni et lumina fundunt. 432
quid maiora sequar? salices humilesque genistae, 434
aut illae pecori frondem aut pastoribus umbram
sufficiunt, saepemque satis et pabula melli.
et iuvat undantem buxo spectare Cytorum
Naryciaeque picis lucos, iuvat arva videre
non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.
ipsae Caucasio steriles in vertice silvae,
quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque,

---

et dubitant homines serere atque impendere curam? 433

dant alios aliae fetus, dant utile lignum
navigiis pinus, domibus cedrumque cupressosque.
hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
agricolae, et pandas ratibus posuere carinas.
viminibus salices fecundae, frondibus ulmi,
at myrtus validis hastilibus et bona bello
cornus, Ituraeos taxi torquentur in arcus.
nec tiliae leves aut torno rasile buxum
non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
nec non et torrentem undam levis innatat alnus
missa Pado; nec non et apes examina condunt
corticibusque cavis vitiosaeque ilicis alveo.
quid memorandum aeque Baccheia dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam causas dedit; ille furentes
Centauros leto domuit, Rhoetumque Pholumque
et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint,
agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis
fundit humo facilem victum iustissima tellus.
si non ingentem foribus domus alta superbis
mane salutantum totis vomit aedibus undam,
nec varios inhiant pulchra testudine postes,
illusasque auro vestes, Ephyreiaque aera,
alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
at secura quies et nescia fallere vita,
dives opum variarum, at latis otia fundis —
speluncae, vivique lacus, et frigida Tempe
mugitusque boum, mollesque sub arbore somni —
non absunt; illic saltus ac lustra ferarum,
et patiens operum exiguoque adsueta iuventus,
sacra deûm, sanctique patres: extrema per illos
Iustitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Musae,
quarum sacra fero ingenti percussus amore,

accipiant, caelique vias et sidera monstrent,
defectus solis varios lunaeque labores;
unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant
obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant,
quid tantum Oceano properent se tinguere soles
hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
sin, has ne possim naturae accedere partes,
frigidus obstiterit circum praecordia sanguis:
rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes,
flumina amem silvasque inglorius. o, ubi campi,
Spercheosque et virginibus bacchata Lacaenis
Taygeta! o, qui me gelidis convallibus Haemi
sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!
felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
atque metus omnes et inexorabile fatum
subiecit pedibus strepitumque Acherontis avari!
fortunatus et ille, deos qui novit agrestes,
Panaque Silvanumque senem nymphasque sorores.
illum non populi fasces, non purpura regum
flexit et infidos agitans discordia fratres
aut coniurato descendens Dacus ab Istro,
non res Romanae perituraque regna, neque ille
aut doluit miserans inopem aut invidit habenti.
quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
sponte tulere sua, carpsit, nec ferrea iura
insanumque forum aut populi tabularia vidit.
sollicitant alii remis freta caeca, ruuntque
in ferrum, penetrant aulas et limina regum;
hic petit excidiis urbem miserosque Penates,
ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro;
condit opes alius, defossoque incubat auro;
hic stupet attonitus Rostris; hunc plausus hiantem
per cuneos — geminatus enim plebisque patrumque —
corripuit; gaudent perfusi sanguine fratrum,
exsilioque domos et dulcia limina mutant,

atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.
agricola incurvo terram dimovit aratro:
hic anni labor, hinc patriam parvosque Penates
sustinet, hinc armenta boum meritosque iuvencos.
nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
aut fetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
proventuque oneret sulcos atque horrea vincat.
venit hiems: teritur Sicyonia baca trapetis,
glande sues laeti redeunt, dant arbuta silvae;
et varios ponit fetus autumnus, et alte
mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
interea dulces pendent circum oscula nati,
casta pudicitiam servat domus, ubera vaccae
lactea demittunt, pinguesque in gramine laeto
inter se adversis luctantur cornibus haedi.
ipse dies agitat festos, fususque per herbam,
ignis ubi in medio et socii cratera coronant,
te, libans, Lenaee, vocat, pecorisque magistris
velocis iaculi certamina ponit in ulmo,
corporaque agresti nudant praedura palaestrae.
hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
hanc Remus et frater, sic fortis Etruria crevit
scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
septemque una sibi muro circumdedit arces.
ante etiam sceptrum Dictaei regis et ante
impia quam caesis gens est epulata iuvencis,
aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat;
necdum etiam audierant inflari classica, necdum
impositos duris crepitare incudibus enses.

Sed nos immensum spatiis confecimus aequor,
et iam tempus equum fumantia solvere colla.

P. VERGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER TERTIVS

ARGUMENTUM CHR. G. HEYNII.

Orditur poëta librum ab expositione argumenti 1. 2: tractare se argumentum ab aliis intactum, unde novam laudem Mantuae suae sit paraturus — 39. Inde favorem ac studium Maecenatis sibi expetit — 48.

Procedit praeceptio a fetura armentorum. Legendae primo loco bonae matres; notae bonarum vaccarum — 62; admissura ita curanda, ut et bos et taurus in iuventa constituti sint — 71. Notae equi generosi et ad admissuram idonei — 122. Tum ea, quae ante admissuram sunt curanda — 137. Cura matrum gravidarum — 156. Cura vitulorum — 178. Cura pullorum equinorum — 208; imprimis arcendi illi a nimia Venere: inter quae locum de Veneris stimulantis furore persequitur — 282. Post curam armentorum progreditur ad curam pecudum: cum praefatione super difficultate argumenti cum dignitate pertractandi — 294. Primo de ea cura, quae ad pecudes in stabulis habendas spectat — 321; tum de pastione vere orto: cum excursione in narrationem de Nomadibus Afris et Scythis — 385; praecepta de studio lanarum — 393, et lactis — 403. Cura canum — 412. Monita de cavendis animantibus noxiis — 439, et de avertendis morbis — 473. Ita aditum sibi parat ad locum de peste autumnali armentorum ac gregum nobilissimum — ad fin.

Te quoque, magna Pales, et te memorande canemus
pastor ab Amphryso, vos, silvae amnesque Lycaei.
cetera, quae vacuas tenuissent carmine mentes,
omnia iam vulgata: quis aut Eurysthea durum,
aut illaudati nescit Busiridis aras?
cui non dictus Hylas puer et Latonia Delos
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
acer equis? temptanda via est, qua me quoque possim
tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas;
primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas,
et viridi in campo templum de marmore ponam
propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius et tenera praetexit arundine ripas.
in medio mihi Caesar erit, templumque tenebit:
illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro
centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.
cuncta mihi Alpheum linquens lucosque Molorchi,
cursibus et crudo decernet Graecia caestu.
ipse caput tonsae foliis ornatus olivae
dona feram. iam nunc solemnes ducere pompas
ad delubra iuvat caesosque videre iuvencos,
vel scena ut versis discedat frontibus utque
purpurea intexti tollant aulaea Britanni.
in foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini,
atque hic undantem bello magnumque fluentem
Nilum, ac navali surgentes aere columnas.
addam urbes Asiae domitas, pulsumque Niphaten,
fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
et duo rapta manu diverso ex hoste tropaea,
bisque triumphatas utroque ab litore gentes.
stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles demissaeque ab Iove gentis

nomina, Trosque parens, et Troiae Cynthius auctor.
Invidia infelix furias amnemque severum
Cocyti metuens tortosque Ixionis angues
immanemque rotam et non exsuperabile saxum.
interea Dryadum silvas saltusque sequamur
intactos, tua, Maecenas, haud mollia iussa.
te sine nil altum mens inchoat: en, age, segnes
rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithaeron
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum,
et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Caesaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.
Seu quis, Olympiacae miratus praemia palmae,
pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuvencos,
corpora praecipue matrum legat. optima torvae
forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
et crurum tenus a mento palearia pendent;
tum longo nullus lateri modus; omnia magna,
pes etiam; et camuris hirtae sub cornibus aures.
nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
aut iuga detractans, interdumque aspera cornu,
et faciem tauro propior, quaeque ardua tota,
et gradiens ima verrit vestigia cauda.
aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos
desinit ante decem, post quattuor incipit annos;
cetera nec feturae habilis nec fortis aratris.
interea, superat gregibus dum laeta iuventas,
solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
atque aliam ex alia generando suffice prolem.
optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
prima fugit: subeunt morbi tristisque senectus
et labor, et durae rapit inclementia mortis.
semper erunt, quarum mutari corpora malis:
semper enim refice, ac, ne post amissa requiras,
ante veni et subolem armento sortire quotannis.

Nec non et pecori est idem delectus equino.
tu modo, quos in spem statues summittere gentis,
praecipuum iam inde a teneris impende laborem.
continuo pecoris generosi pullus in arvis
altius ingreditur, et mollia crura reponit;
primus et ire viam et fluvios temptare minantes
audet et ignoto sese committere ponti,
nec vanos horret strepitus. illi ardua cervix
argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga,
luxuriatque toris animosum pectus. honesti
spadices glaucique, color deterrimus albis
et gilvo. tum, si qua sonum procul arma dedere,
stare loco nescit, micat auribus et tremit artus,
collectumque premens volvit sub naribus ignem.
densa iuba, et dextro iactata recumbit in armo;
at duplex agitur per lumbos spina, cavatque
tellurem et solido graviter sonat ungula cornu.
talis Amyclaei domitus Pollucis habenis
Cyllarus et, quorum Grai meminere poetae,
Martis equi biiuges et magni currus Achilli.
talis et ipse iubam cervice effundit equina
coniugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

Hunc quoque, ubi aut morbo gravis aut iam segnior annis
deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectae,
frigidus in Venerem senior, frustraque laborem
ingratum trahit, et si quando ad proelia ventum est,
ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
incassum furit. ergo animos aevumque notabis
praecipue; hinc alias artes, prolemque parentum,
et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
nonne vides, cum praecipiti certamine campum
corripuere, ruuntque effusi carcere currus,
cum spes arrectae iuvenum, exsultantiaque haurit
corda pavor pulsans? illi instant verbere torto

et proni dant lora, volat vi fervidus axis;
iamque humiles, iamque elati sublime videntur
aëra per vacuum ferri atque adsurgere in auras;
nec mora, nec requies; at fulvae nimbus arenae
tollitur, humescunt spumis flatuque sequentum:
tantus amor laudum, tantae est victoria curae.
primus Erichthonius currus et quattuor ausus
iungere equos rapidusque rotis insistere victor.
frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere
impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
insultare solo et gressus glomerare superbos.
aequus uterque labor, aeque iuvenemque magistri
exquirunt calidumque animis et cursibus acrem.
quamvis saepe fuga versos ille egerit hostes
et patriam Epirum referat fortesque Mycenas
Neptunique ipsa deducat origine gentem.

His animadversis instant sub tempus, et omnes
impendunt curas denso distendere pingui,
quem legere ducem et pecori dixere maritum;
florentesque secant herbas, fluviosque ministrant
farraque, ne blando nequeat superesse labori,
invalidique patrum referant ieiunia nati.
ipsa autem macie tenuant armenta volentes.
atque, ubi concubitus primos iam nota voluptas
sollicitat, frondesque negant et fontibus arcent.
saepe etiam cursu quatiunt et sole fatigant,
cum graviter tusis gemit area frugibus, et cum
surgentem ad Zephyrum paleae iactantur inanes.
hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
sit genitali arvo et sulcos oblimet inertes,
sed rapiat sitiens Venerem interiusque recondat.

Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum
incipit. exactis gravidae cum mensibus errant,
non illas gravibus quisquam iuga ducere plaustris,
non saltu superare viam sit passus et acri

carpere prata fuga fluviosque innare rapaces.
saltibus in vacuis pascunt et plena secundum
flumina, muscus ubi et viridissima gramine ripa,
speluncaeque tegant, et saxea procubet umbra.
est lucos Silari circa ilicibusque virentem
plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, oestrum Graii vertere vocantes,
asper, acerba sonans, quo tota exterrita silvis
diffugiunt armenta, furit mugitibus aether
concussus silvaeque et sicci ripa Tanagri.
hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Iuno pestem meditata iuvencae.
hunc quoque — nam mediis fervoribus acrior instat —
arcebis gravido pecori, armentaque pasces
sole recens orto aut noctem ducentibus astris.

Post partum cura in vitulos traducitur omnis,
continuoque notas et nomina gentis inurunt,
et quos aut pecori malint summittere habendo
aut aris servare sacros aut scindere terram
et campum horrentem fractis invertere glebis.
cetera pascuntur virides armenta per herbas.
u quos ad studium atque usum formabis agrestem,
iam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
dum faciles animi iuvenum, dum mobilis aetas.
ac primum laxos tenui de vimine circlos
cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla
servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos
iunge pares, et coge gradum conferre iuvencos;
atque illis iam saepe rotae ducantur inanes
per terram, et summo vestigia pulvere signent;
post valido nitens sub pondere faginus axis
instrepat, et iunctos temo trahat aereus orbes.
interea pubi indomitae non gramina tantum,
nec vescas salicum frondes ulvamque palustrem,
sed frumenta manu carpes sata; nec tibi fetae,

more patrum, nivea implebunt mulctraria vaccae,
sed tota in dulces consument ubera natos.
Sin ad bella magis studium turmasque feroces,
aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae,
et Iovis in luco currus agitare volantes:
primus equi labor est animos atque arma videre
bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantes;
tum magis atque magis blandis gaudere magistri
laudibus et plausae sonitum cervicis amare.
atque haec iam primo depulsus ab ubere matris
audeat, inque vicem det mollibus ora capistris
invalidus etiamque tremens, etiam inscius aevi.
at tribus exactis ubi quarta acceperit aestas,
carpere mox gyrum incipiat gradibusque sonare
compositis, sinuetque alterna volumina crurum,
sitque laboranti similis; tum cursibus auras
provocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
aequora vix summa vestigia ponat arena.
qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
incubuit, Scythiaeque hiemes atque arida differt
nubila — tum segetes altae campique natantes
lenibus horrescunt flabris, summaeque sonorem
dant silvae, longique urgent ad litora fluctus, —
ille volat, simul arva fuga, simul aequora verrens.
hinc vel ad Elei metas et maxima campi
sudabit spatia et spumas aget ore cruentas,
Belgica vel molli melius feret esseda collo.
tum demum crassa magnum farragine corpus
crescere iam domitis sinito; namque ante domandum
ingentes tollent animos, prensique negabunt
verbera lenta pati et duris parere lupatis.
Sed non ulla magis viris industria firmat,
quam Venerem et caeci stimulos avertere amoris,
sive boum sive est cui gratior usus equorum.

atque ideo tauros procul atque in sola relegant
pascua, post montem oppositum et trans flumina lata,
aut intus clausos satura ad praesaepia servant.
carpit enim viris paulatim uritque videndo
femina, nec nemorum patitur meminisse nec herbae.
dulcibus illa quidem illecebris, et saepe superbos
cornibus inter se subigit decernere amantes.
pascitur in magna Sila formosa iuvenca:
illi alternantes multa vi proelia miscent
vulneribus crebris, lavit ater corpora sanguis,
versaque in obnixos urgentur cornua vasto
cum gemitu, reboant silvaeque et longus Olympus.
nec mos bellantes una stabulare, sed alter
victus abit, longeque ignotis exulat oris.
multa gemens ignominiam plagasque superbi
victoris, tum, quos amisit inultus, amores,
et stabula aspectans regnis excessit avitis.
ergo omni cura vires exercet, et inter
dura iacet pernox instrato saxa cubili
frondibus hirsutis et carice pastus acuta,
et temptat sese, atque irasci in cornua discit
arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.
post ubi collectum robur viresque refectae,
signa movet, praecepsque oblitum fertur in hostem:
fluctus uti, medio coepit cum albescere ponto,
longius ex altoque sinum trahit, utque, volutus
ad terras, immane sonat per saxa, neque ipso
monte minor procumbit, at ima exaestuat unda
verticibus, nigramque alte subvectat arenam.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
et genus aequoreum, pecudes, pictaeque volucres,
in furias ignemque ruunt: Amor omnibus idem.
tempore non alio catulorum oblita leaena
saevior erravit campis, nec funera vulgo

tam multa informes ursi stragemque dedere
per silvas; tum saevus aper, tum pessima tigris:
heu, male tum Libyae solis erratur in agris.
nonne vides, ut tota tremor pertemptet equorum
corpora, si tantum notas odor attulit auras?
ac neque eos iam frena virûm neque verbera saeva,
non scopuli rupesque cavae atque obiecta retardant
flumina correptosque unda torquentia montis.
ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus
et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
quid iuvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
durus amor? nempe abruptis turbata procellis
nocte natat caeca serus freta; quem super ingens
porta tonat caeli, et scopulis illisa reclamant
aequora; nec miseri possunt revocare parentes
nec moritura super crudeli funere virgo.
quid lynces Bacchi variae et genus acre luporum
atque canum? quid, quae imbelles dant proelia cervi?
scilicet ante omnes furor est insignis equarum;
et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigae.
illas ducit amor trans Gargara transque sonantem
Ascanium; superant montes et flumina tranant.
continuoque avidis ubi subdita flamma medullis —
vere magis, quia vere calor redit ossibus — illae
ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis,
exceptantque leves auras, et saepe sine ullis
coniugiis vento gravidae — mirabile dictu —
saxa per et scopulos et depressas convalles
diffugiunt, non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus,
in Borean Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
nascitur et pluvio contristat frigore caelum.
hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
pastores, lentum destillat ab inguine virus,

hippomanes, quod saepe malae legere novercae
miscueruntque herbas et non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
singula dum capti circumvectamur amore.
hoc satis armentis: superat pars altera curae,
lanigeros agitare greges hirtasque capellas.
hic labor, hinc laudem fortes sperate coloni.
nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
quam sit et angustis hunc addere rebus honorem;
sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
raptat amor; iuvat ire iugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.
nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
carpere oves, dum mox frondosa reducitur aestas.
et multa duram stipula felicumque maniplis
sternere subter humum, glacies ne frigida laedat
molle pecus, scabiemque ferat turpesque podagras.
post hinc digressus iubeo frondentia capris
arbuta sufficere et fluvios praebere recentes,
et stabula a ventis hiberno opponere soli
ad medium conversa diem, cum frigidus olim
iam cadit extremoque irrorat Aquarius anno.
haec quoque non cura nobis leviore tuendae,
nec minor usus erit, quamvis Milesia magno
vellera mutentur Tyrios incocta rubores:
densior hinc suboles, hinc largi copia lactis;
quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra.
laeta magis pressis manabunt flumina mammis.
nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci setasque comantes
usum in castrorum et miseris velamina nautis.
pascuntur vero silvas et summa Lycaei
horrentesque rubos et amantes ardua dumos:
atque ipsae memores redeunt in tecta, suosque

ducunt, et gravido superant vix ubere limen.
ergo omni studio glaciem ventosque nivales,
quo minor est illis curae mortalis egestas,
avertes, victumque feres et virgea laetus
pabula, nec tota claudes foenilia bruma.
at vero Zephyris cum laeta vocantibus aestas,
in saltus utrumque gregem atque in pascua mittes.
Luciferi primo cum sidere frigida rura
carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
et ros in tenera pecori gratissimus herba.
inde ubi quarta sitim caeli collegerit hora
et cantu querulae rumpent arbusta cicadae,
ad puteos aut alta greges ad stagna iubeto
currentem ilignis potare canalibus undam;
aestibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
sicubi magna Iovis antiquo robore quercus
ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra;
tum tenues dare rursus aquas et pascere rursus
solis ad occasum, cum frigidus aëra vesper
temperat, et saltus reficit iam roscida luna,
litoraque alcyonem resonant, acalanthida dumi.
  Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu
prosequar et raris habitata mapalia tectis?
saepe diem noctemque et totum ex ordine mensem
pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis
hospitiis: tantum campi iacet. omnia secum
armentarius Afer agit, tectumque Laremque
armaque Amyclaeumque canem Cressamque pharetram;
non secus ac patriis acer Romanus in armis
iniusto sub fasce viam cum carpit, et hosti
ante exspectatum positis stat in agmine castris.
  At non, qua Scythiae gentes Maeotiaque unda,
turbidus et torquens flaventes Ister arenas,
quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
illic clausa tenent stabulis armenta, neque ullae

aut herbae campo apparent aut arbore frondes;
sed iacet aggeribus niveis informis et alto
terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas.
semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.
tum Sol pallentes haud unquam discutit umbras,
nec cum invectus equis altum petit aethera, nec cum
praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum.
concrescunt subitae currenti in flumine crustae,
undaque iam tergo ferratos sustinet orbes,
puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris;
aeraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
indutae, caeduntque securibus humida vina,
et totae solidam in glaciem vertere lacunae,
stiriaque impexis induruit horrida barbis.
interea toto non secius aëre ninguit:
intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
corpora magna boum, confertoque agmine cervi
torpent mole nova et summis vix cornibus exstant.
hos non immissis canibus, non cassibus ullis
puniceaeve agitant pavidos formidine pinnae,
sed frustra oppositum trudentes pectore montem
comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes
caedunt, et magno laeti clamore reportant.
ipsi in defossis specubus secura sub alta
otia agunt terra, congestaque robora totasque
advolvere focis ulmos ignique dedere.
hic noctem ludo ducunt et pocula laeti
fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
talis Hyperboreo Septem subiecta trioni
gens effrena virûm Rhipaeo tunditur Euro
et pecudum fulvis velatur corpora setis.

Si tibi lanitium curae, primum aspera silva
lappaeque tribulique absint; fuge pabula laeta.
continuoque greges villis lege mollibus albos.
illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
nigra subest udo tantum cui lingua palato,

reiice, ne maculis infuscet vellera pullis
nascentum, plenoque alium circumspice campo.
munere sic niveo lanae, si credere dignum est,
Pan deus Arcadiae captam te, Luna, fefellit
in nemora alta vocans; nec tu aspernata vocantem.
At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes
ipse manu salsasque ferat praesepibus herbas.
hinc et amant fluvios magis, et magis ubera tendunt
et salis occultum referunt in lacte saporem.
multi etiam excretos prohibent a matribus haedos
primaque ferratis praefigunt ora capistris.
quod surgente die mulsere horisque diurnis,
nocte premunt; quod iam tenebris et sole cadente,
sub lucem exportans calathis adit oppida pastor;
aut parco sale contingunt hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed una
velocis Spartae catulos acremque Molossum
pasce sero pingui. nunquam custodibus illis
nocturnum stabulis furem incursusque luporum,
aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
saepe etiam cursu timidos agitabis onagros,
et canibus leporem, canibus venabere damas;
saepe volutabris pulsos silvestribus apros
latratu turbabis agens, montesque per altos
ingentem clamore premes ad retia cervum.
Disce et odoratam stabulis accendere cedrum
galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
saepe sub immotis praesepibus aut mala tactu
vipera delituit caelumque exterrita fugit,
aut tecto assuetus coluber succedere et umbrae,
pestis acerba boum, pecorique aspergere virus
fovit humum. cape saxa manu, cape robora, pastor,
tollentemque minas et sibila colla tumentem
deiice. iamque fuga timidum caput abdidit alte,
cum medii nexus extremaeque agmina caudae
solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbes.

est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
squamea convolvens sublato pectore terga
atque notis longam maculosus grandibus alvum,
qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus et dum
vere madent udo terrae ac pluvialibus austris,
stagna colit, ripisque habitans, hic piscibus atram
improbus ingluviem ranisque loquacibus explet;
postquam exusta palus, terraeque ardore dehiscunt,
exsulit in siccum et flammantia lumina torquens
saevit agris, asperque siti atque exterritus aestu.
ne mihi tum molles sub divo carpere somnos,
neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
cum positis novus exuviis nitidusque iuventa
volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
arduus ad solem et linguis micat ore trisulcis.
  Morborum quoque te causas et signa docebo.
turpis oves temptat scabies, ubi frigidus imber
altius ad vivum persedit et horrida cano
bruma gelu, vel cum tonsis illautus adhaesit
sudor et hirsuti secuerunt corpora vepres.
dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
perfundunt, udisque aries in gurgite villis
mersatur, missusque secundo defluit amni;
aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
et spumas miscent argenti et sulfura viva
Idaeasque pices et pingues unguine ceras
scillamque helleborosque graves nigrumque bitumen.
non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est,
quam si quis ferro potuit rescindere summum
ulceris os: alitur vitium vivitque tegendo,
dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
abnegat, aut meliora deos sedet omnia poscens.
quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
cum furit atque artus depascitur arida febris,
profuit incensos aestus avertere et inter
ima ferire pedis salientem sanguine venam:

Bisaltae quo more solent, acerque Gelonus,
cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum,
et lac concretum cum sanguine potat equino.
quam procul aut molli succedere saepius umbrae
videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
extremamque sequi, aut medio procumbere campo
pascentem, et serae solam decedere nocti,
continuo culpam ferro compesce, prius quam
dira per incautum serpant contagia vulgus.
non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo,
quam multae pecudum pestes. nec singula morbi
corpora corripiunt, sed tota aestiva repente,
spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
tum sciat, aërias Alpes et Norica si quis
castella in tumulis et Iapydis arva Timavi
nunc quoque post tanto videat desertaque regna
pastorum et longe saltus lateque vacantes.

Hic quondam morbo caeli miseranda coorta est
tempestas totoque autumni incanduit aestu,
et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
corrupitque lacus, infecit pabula tabe.
nec via mortis erat simplex, sed ubi ignea venis
omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
rursus abundabat fluvidus liquor, omniaque in se
ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
saepe in honore deûm medio stans hostia ad aram,
lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
inter cunctantes cecidit moribunda ministros.
aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
inde neque impositis ardent altaria fibris,
nec responsa potest consultus reddere vates,
ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri
summaque ieiuna sanie infuscatur arena.
hinc laetis vituli vulgo moriuntur in herbis,
et dulces animas plena ad praesepia reddunt;
hinc canibus blandis rabies venit, et quatit aegros

tussis anhela sues ac faucibus angit obesis.
labitur, infelix studiorum atque immemor herbae,
victor equus, fontesque avertitur et pede terram
crebra ferit; demissae aures, incertus ibidem
sudor et ille quidem morituris frigidus, aret
pellis et ad tactum tractanti dura resistit.
haec ante exitium primis dant signa diebus;
sin in processu coepit crudescere morbus,
tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto,
spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
ilia singultu tendunt, it naribus ater
sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
profuit inserto latices infundere cornu
Lenaeos: ea visa salus morientibus una.
mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti
ardebant, ipsique suos iam morte sub aegra --
dî meliora piis erroremque hostibus illum! —
discissos nudis laniabant dentibus artus.
ecce autem duro fumans sub vomere taurus
concidit et mixtum spumis vomit ore cruorem,
extremosque ciet gemitus. it tristis arator,
maerentem abiungens fraterna morte iuvencum,
atque opere in medio defixa relinquit aratra.
non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt
prata movere animum, non, qui per saxa volutus
purior electro campum petit amnis; at ima
solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes,
ad terramque fluit devexo pondere cervix.
quid labor aut benefacta iuvant? quid vomere terras
invertisse graves? atqui non Massica Bacchi
munera, non illis epulae nocuere repostae:
frondibus et victu pascuntur simplicis herbae,
pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu
flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.
tempore non alio dicunt regionibus illis
quaesitas ad sacra boves Iunonis, et uris

imparibus ductos alta ad donaria currus,
ergo aegre rastris terram rimantur et ipsis
unguibus infodiunt fruges, montesque per altos
contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
non lupus insidias explorat ovilia circum,
nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
cura domat; timidi damae cervique fugaces
nunc interque canes et circum tecta vagantur.
iam maris immensi prolem et genus omne natantum
litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
proluit; insolitae fugiunt in flumina phocae.
interit et curvis frustra defensa latebris
vipera, et attoniti squamis adstantibus hydri.
ipsis est aër avibus non aequus, et illae
praecipites alta vitam sub nube relinquunt.
praeterea nec mutari iam pabula refert,
quaesitaeque nocent artes; cessere magistri,
Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus.
saevit et in lucem Stygiis emissa tenebris
pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque,
inque dies avidum surgens caput altius effert.
balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
arentesque sonant ripae collesque supini.
iamque catervatim dat stragem atque aggerat ipsis
in stabulis turpi dilapsa cadavera tabe,
donec humo tegere ac foveis abscondere discunt.
nam neque erat coriis usus, nec viscera quisquam
aut undis abolere potest, aut vincere flamma;
ne tondere quidem morbo illuvieque peresa
vellera, nec telas possunt attingere putres;
verum etiam invisos si quis temptaret amictus,
ardentes papulae atque immundus olentia sudor
membra sequebatur, nec longo deinde moranti
tempore contactos artus sacer ignis edebat.

P. VERGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER QVARTVS.

ARGUMENTUM CHR. G. HEYNII.

De re apiaria et mellificio in hoc libro acturus, primo loco exponit argumentum, Maecenatisque propitiam voluntatem sibi exorat 1—7. Inde de alvearii situ, fabrica, et apparatu praecipit —50, tum de examinum exeuntium cura, seu vere ineunte vagantur —66, seu ad pugnam exeunt discordibus inter se voluntatibus super rege creando —87. Tum alteruter rex est necandus —102, aut, si temere vagantur apes, partim regibus alae sunt resecandae, partim gratae herbae circa alveare serendae —115. Cum attingeret locum de horto colendo, hoc argumentum aliis tractandum reliquit —148. De ingeniis, naturis, et moribus apum agit, revocata earum oeconomia, quam vocamus, ad reipublicae formam, quam enarrat 218; tam sollerter institutam illam, ut rationis illae munere impertitae esse videantur —227. Sequitur locus de exemptione favorum —238; sin relinquatur pars favorum, quae tum curanda sint —250. De morbis apum et morborum cura —280. De examinis exstincti reparatione et de progeneratione apum ex iuvenco perempto et putrefacto —311. Quod cum inventum Aristaei esse perhibeatur: descendit ad enarrationem fabulae: qua ille fertur exstincto examine adiisse matrem Cyrenen, ab hac iussus consulere Proteum, de causis calamitatis ab eiusdem remediis, edoctusque, evenisse sibi rem ob piaculum contractum ex Eurydices, Orphei coniugis, raptu, inferias ei

fecisse: quo facto boum corpora in luco relicta pauló post examinibus novis efferbuere — ad fin.

Protinus aërii mellis coelestia dona
exsequar: hanc etiam, Maecenas, aspice partem.
admiranda tibi levium spectacula rerum,
magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
mores et studia et populos et proelia dicam.
in tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo.
  Principio sedes apibus statioque petenda,
quo neque sit ventis aditus — nam pabula venti
ferre domum prohibent — neque oves haedique petulci
floribus insultent, aut errans bucula campo
decutiat rorem, et surgentes atterat herbas.
absint et picti squalentia terga lacerti
pinguibus a stabulis, meropesque, aliaeque volucres
et manibus Procne pectus signata cruentis;
omnia nam late vastant ipsasque volantes
ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
at liquidi fontes et stagna virentia musco
adsint, et tenuis fugiens per gramina rivus,
palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret,
ut, cum prima novi ducent examina reges
vere suo, ludetque favis emissa iuventus,
vicina invidet decedere ripa calori,
obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
in medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
transversas salices et grandia coniice saxa,
pontibus ut crebris possint consistere et alas
pandere ad aestivum solem, si forte morantes
sparserit aut praeceps Neptuno immerserit Eurus.
haec circum casiae virides et olentia late
serpylla et graviter spirantis copia thymbrae

floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
seu lento fuerint alvearia vimine texta,
angustos habeant aditus: nam frigore mella
cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
utraque vis apibus pariter metuenda; neque illae
nequiquam in tectis certatim tenuia cera
spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
explent, collectumque haec ipsa ad munera gluten
et visco et Phrygiae servant pice lentius Idae.
saepe etiam effossis, si vera est fama, latebris
sub terra fovere larem, penitusque repertae
pumicibusque cavis exesaeque arboris antro.
tu tamen et levi rimosa cubilia limo
ungue fovens circum, et raras superiniice frondes.
neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
ure foco cancros, altae neu crede paludi,
aut ubi odor coeni gravis, aut ubi concava pulsu
saxa sonant vocisque offensa resultat imago.

Quod superest, ubi pulsam hiemem Sol aureus egit
sub terras caelumque aestiva luce reclusit,
illae continuo saltus silvasque peragrant
purpureosque metunt flores et flumina libant
summa leves. hinc nescio qua dulcedine laetae
progeniem nidosque fovent, hinc arte recentes
excudunt ceras et mella tenacia fingunt.
hinc ubi iam emissum caveis ad sidera coeli
nare per aestatem liquidam suspexeris agmen
obscuramque trahi vento mirabere nubem,
contemplator: aquas dulces et frondea semper
tecta petunt. huc tu iussos asperge sapores,
trita melisphylla et cerinthae ignobile gramen,
tinnitusque cie et Matris quate cymbala circum:
ipsae consident medicatis sedibus, ipsae
intima more suo sese in cunabula condent.

Sin autem ad pugnam exierint — nam saepe duobus
regibus incessit magno discordia motu;
continuoque animos vulgi et trepidantia bello
corda licet longe praesciscere: namque morantes
Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
auditur fractos sonitus imitata tubarum;
tum trepidae inter se coëunt pinnisque coruscant,
spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
et circa regem atque ipsa ad praetoria densae
miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem —
ergo ubi ver nanctae sudum camposque patentes,
erumpunt portis: concurritur, aethere in alto
fit sonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem,
praecipitesque cadunt; non densior aëre grando
nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
ipsi per medias acies insignibus alis
ingentes animos angusto in pectore versant,
usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos
aut hos versa fuga victor dare terga subegit.
hi motus animorum atque haec certamina tanta
pulveris exigui iactu compressa quiescunt.
verum ubi ductores acie revocaveris ambo,
deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
dede neci; melior vacua sine regnet in aula.
alter erit maculis auro squalentibus ardens,
nam duo sunt genera: hic melior insignis et ore,
et rutilis clarus squamis; ille horridus alter
desidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binae regum facies, ita corpora plebis.
namque aliae turpes horrent, ceu pulvere ab alto
cum venit et sicco terram spuit ore viator
aridus; elucent aliae et fulgore coruscant
ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
haec potior suboles, hinc caeli tempore certo
dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum

et liquida et durum Bacchi domitura saporem.
At cum incerta volant caeloque examina ludunt,
contemnuntque favos et frigida tecta relinquunt,
instabiles animos ludo prohibebis inani.
nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
eripe; non illis quisquam cunctantibus altum
ire iter aut castris audebit vellere signa.
invitent croceis halantes floribus horti,
et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
ipse thymum tinosque ferens de montibus altis
tecta serat late circum, cui talia curae;
ipse labore manum duro terat, ipse feraces
figat humo plantas et amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum
vela traham et terris festinem advertere proram,
forsitan et, pingues hortos quae cura colendi
ornaret, canerem, biferique rosaria Paesti,
quoque modo potis gauderent intuba rivis
et virides apio ripae, tortusque per herbam
cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem
narcissum aut flexi tacuissem vimen acanthi
pallentesque hederas et amantes litora myrtos.
namque sub Oebaliae memini me turribus arcis,
qua niger humectat flaventia culta Galaesus,
Corycium vidisse senem, cui pauca relicti
iugera ruris erant, nec fertilis illa iuvencis,
nec Cereri opportuna seges, nec commoda Baccho.
hic rarum tamen in dumis olus albaque circum
lilia verbenasque premens vescumque papaver,
regum aequabat opes animis, seraque revertens
nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis.
primus vere rosam atque autumno carpere poma,
et cum tristis hiems etiamnum frigore saxa
rumperet et glacie cursus frenaret aquarum,

ille comam mollis iam tondebat hyacinthi,
aestatem increpitans seram Zephyrosque morantes.
ergo apibus fetis idem atque examine multo
primus abundare et spumantia cogere pressis
mella favis: illi tiliae atque uberrima tinus
quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
induerat, totidem autumno matura tenebat.
ille etiam seras in versum distulit ulmos,
eduramque pirum et spinos iam pruna ferentes,
iamque ministrantem platanum potantibus umbras.
verum haec ipse equidem spatiis exclusus iniquis
praetereo atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse
addidit, expediam, pro qua mercede canoros
Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae
Dictaeo caeli regem pavere sub antro.
solae communes natos, consortia tecta
urbis habent, magnisque agitant sub legibus aevum,
et patriam solae et certos novere Penates;
venturaeque hiemis memores aestate laborem
experiuntur et in medium quaesita reponunt.
namque aliae victu invigilant et foedere pacto
exercentur agris; pars intra saepta domorum
Narcissi lacrimam et lentum de cortice gluten
prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
suspendunt ceras; aliae spem gentis, adultos
educunt fetus; aliae purissima mella
stipant et liquido distendunt nectare cellas.
sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
inque vicem speculantur aquas et nubila caeli,
aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
ignavum fucos pecus a praesepibus arcent.
fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
cum properant, alii taurinis follibus auras

accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
aera lacu; gemit impositis incudibus Aetna;
illi inter sese magna vi bracchia tollunt
in numerum, versantque tenaci forcipe ferrum:
non aliter, si parva licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
munere quamque suo. grandaevis oppida curae
et munire favos et daedala fingere tecta.
at fessae multa referunt se nocte minores,
crura thymo plenae; pascuntur et arbuta passim
et glaucas salices casiamque crocumque rubentem
et pinguem tiliam et ferrugineos hyacinthos.
omnibus una quies operum, labor omnibus unus:
mane ruunt portis; nusquam mora; rursus easdem
vesper ubi e pastu tandem decedere campis
admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
fit sonitus mussantque oras et limina circum.
post ubi iam thalamis se composuere, siletur
in noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
nec vero a stabulis pluvia impedente recedunt
longius, aut credunt caelo adventantibus Euris;
sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur,
excursusque breves tentant, et saepe lapillos,
ut cymbae instabiles fluctu iactante saburram,
tollunt, his sese per inania nubila librant.
illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
quod neque concubitu indulgent, nec corpora segnes
in Venerem solvunt, aut fetus nixibus edunt;
verum ipsae e foliis natos, e suavibus herbis
ore legunt, ipsae regem parvosque Quirites
sufficiunt, aulasque et cerea regna refigunt.
*saepe etiam duris errando in cotibus alas
attrivere, ultroque animam sub fasce dedere:
tantus amor florum et generandi gloria mellis.*
ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi

excipiat: — neque enim plus septima ducitur aestas —
at genus immortale manet, multosque per annos
stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.
praeterea regem non sic Aegyptus et ingens
Lydia, nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes
observant. rege incolumi mens omnibus una est;
amisso rupere fidem, constructaque mella
diripuere ipsae et crates solvere favorum.
ille operum custos, illum admirantur, et omnes
circumstant fremitu denso, stipantque frequentes,
et saepe attollunt humeris et corpora bello
obiectant pulchramque petunt per vulnera mortem.
His quidam signis atque haec exempla secuti
esse apibus partem divinae mentis et haustus
aetherios dixere; deum namque ire per omnes
terrasque tractusque maris coelumque profundum;
hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas;
scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
omnia, nec morti esse locum, sed viva volare
sideris in numerum atque alto succedere coelo.
Si quando sedem augustam servataque mella
thesauris relines, prius haustu sparsus aquarum
ora fove, fumosque manu praetende sequaces.
*illis ira modum supra est, laesaeque venenum 236
morsibus inspirant et spicula caeca relinquunt
affixae venis animasque in vulnere ponunt.* 238
bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis: 231
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias et Oceani spretos pede reppulit amnes
aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
tristior hibernas caelo descendit in undas. 235
*quo magis exhaustae fuerint, hoc acrius omnes 248
incumbent generis lapsi sarcire ruinas
complebuntque foros et floribus horrea texent.* 250

sin duram metues hiemem parcesque futuro
contusosque animos et res miserabere fractas:
at suffire thymo cerasque recidere inanes
quis dubitet? nam saepe favos ignotus adedit
stellio et lucifugis congesta cubilia blattis;
immunisque sedens aliena ad pabula fucus
aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,
aut dirum, tiniae, genus, aut invisa Minervae
laxos in foribus suspendit aranea casses.

Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
vita tulit, tristi languebunt corpora morbo —
quod iam non dubiis poteris cognoscere signis:
continuo est aegris alius color; horrida vultum
deformat macies; tum corpora luce carentum
exportant tectis et tristia funera ducunt;
aut illae pedibus connexae ad limina pendent,
aut intus clausis cunctantur in aedibus, omnes
ignavaeque fame et contracto frigore pigrae;
tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant,
frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster,
ut mare sollicitum stridit refluentibus undis,
aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis —
hic iam galbaneos suadebo incendere odores
mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.
proderit et tusum gallae admiscere saporem
arentesque rosas, aut igni pinguia multo
defruta, vel Psithia passos de vite racemos
Cecropiumque thymum et grave olentia centaurea.
est etiam flos in pratis, cui nomen amello
fecere agricolae, facilis quaerentibus herba;
namque uno ingentem tollit de caespite silvam,
aureus ipse, sed in foliis, quae plurima circum
funduntur, violae sublucet purpura nigrae;
saepe deûm nexis ornatae torquibus arae;

asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum
pastores et curva legunt prope flumina Mellae.
huius odorato radices incoque Baccho,
pabulaque in foribus plenis appone canistris.
Sed si quem proles subito defecerit omnis,
nec, genus unde novae stirpis revocetur, habebit,
tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
pandere, quoque modo caesis iam saepe iuvencis
insincerus apes tulerit cruor. altius omnem
expediam prima repetens ab origine famam.
nam qua Pellaei gens fortunata Canopi
accolit effuso stagnantem flumine Nilum
et circum pictis vehitur sua rura phaselis,
quaque pharetratae vicinia Persidis urget,
et diversa ruens septem discurrit in ora
usque coloratis amnis devexus ab Indis,
et viridem Aegyptum nigra fecundat arena,
omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
exiguus primum atque ipsos contractus in usus
eligitur locus; hunc angustique imbrice tecti
parietibusque premunt artis et quatuor addunt,
quatuor a ventis, obliqua luce fenestras.
tum vitulus bima curvans iam cornua fronte
quaeritur; huic geminae nares et spiritus oris
multa reluctanti obstruitur, plagisque perempto
tusa per integram solvuntur viscera pellem.
sic positum in clauso linquunt et ramea costis
subiiciunt fragmenta, thymum casiasque recentes.
hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas,
ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
interea teneris tepefactus in ossibus humor
aestuat, et visenda modis animalia miris,
trunca pedum primo, mox et stridentia pinnis,
miscentur, tenuemque magis magis aëra carpunt,

donec ut aestivis effusus nubibus imber
erupere, aut ut, nervo pulsante, sagittae,
prima leves ineunt si quando proelia Parthi.
Quis deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem?
unde nova ingressus hominum experientia cepit?
Pastor Aristaeus fugiens Peneïa Tempe
amissis, ut fama, apibus morboque fameque
tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis,
multa querens atque hac affatus voce parentem:
„mater, Cyrene mater, quae gurgitis huius
„ima tenes, quid me praeclara stirpe deorum —
„si modo, quem perhibes, pater est Thymbraeus Apollo —
„invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
„pulsus amor? quid me caelum sperare iubebas?
„en etiam hunc ipsum vitae mortalis honorem,
„quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
„omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
„quin age et ipsa manu felices erue silvas,
„fer stabulis inimicum ignem atque interfice messes,
„ure sata et validam in vites molire bipennem,
„tanta meae si te ceperunt taedia laudis."
at mater sonitum thalamo sub fluminis alti
sensit. eam circum Milesia vellera nymphae
carpebant, hyali saturo fucata colore,
Drumoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
caesariem effusae nitidam per candida colla, 337
Cydippeque et flava Lycorias, altera virgo, 339
altera tum primos Lucinae experta labores,
Clioque et Beroë soror, Oceanitides ambae,
ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae,
atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deïopea,
et tandem positis velox Arethusa sagittis.
inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisque dolos et dulcia furta,

Nesaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque, 338

aque Chao densos divûm numerabat amores.
carmine quo captae dum fusis mollia pensa
devolvunt, iterum maternas impulit aures
luctus Aristaei, vitreisque sedilibus omnes
obstupuere; sed ante alias Arethusa sorores
prospiciens summa flavum caput extulit unda,
et procul: „o gemitu non frustra exterrita tanto,
„Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
„tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam
„stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit.“
huic percussa nova mentem formidine mater
„duc, age, duc ad nos; fas illi limina divûm
„tangere“ ait. simul alta iubet discedere late
flumina, qua iuvenis gressus inferret. at illum
curvata in montis faciem circumstetit unda,
accepitque sinu vasto misitque sub amnem.
iamque domum mirans genetricis et humida regna,
speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
ibat, et ingenti motu stupefactus aquarum
omnia sub magna labentia flumina terra
spectabat diversa locis, Phasimque Lycumque
et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
saxosusque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
in mare purpureum violentior effluit amnis.
postquam est in thalami pendentia pumice tecta
perventum et nati fletus cognovit inanes
Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
germanae, tonsisque ferunt mantelia villis;
pars epulis onerant mensas et plena reponunt
pocula; Panchaeis adolescunt ignibus arae;
et mater „cape Maeonii carchesia Bacchi:
Oceano libemus“ ait. simul ipsa precatur

Oceanumque patrem rerum Nymphasque sorores,
centum quae silvas, centum quae flumina servant.
ter liquido ardentem perfundit nectare Vestam,
ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit.
omine quo firmans animum sic incipit ipsa:
„est in Carpathio Neptuni gurgite vates,
„caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor
„et iuncto bipedum curru metitur equorum.
„hic nunc Emathiae portus patriamque revisit
„Pallenen; hunc et Nymphae veneramur et ipse
„grandaevus Nereus; novit namque omnia vates,
„quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur;
„quippe ita Neptuno visum est, immania cuius
„armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.
„hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
„expediat morbi causam, eventusque secundet.
„nam sine vi non ulla dabit praecepta, neque illum
„orando flectes: vim duram et vincula capto
„tende; doli circum haec demum frangentur inanes.
„ipsa ego te, medios cum sol accenderit aestus,
„cum sitiunt herbae et pecori iam gratior umbra est,
„in secreta senis ducam, quo fessus ab undis
„se recipit, facile ut somno aggrediare iacentem.
„verum ubi correptum manibus vinclisque tenebis,
„tum variae eludent species atque ora ferarum.
„fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
„squamosusque draco, et fulva cervice leaena,
„aut acrem flammae sonitum dabit, atque ita vinclis
„excidet, aut in aquas tenuis dilapsus abibit.
„sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
„tanto, nate, magis contende tenacia vincla,
„donec talis erit mutato corpore, qualem
„videris, incepto tegeret cum lumina somno.“
Haec ait et liquidum ambrosiae defundit odorem,
quo totum nati corpus perduxit; at illi

dulcis compositis spiravit crinibus aura,
atque habilis membris venit vigor. est specus ingens
exesi latere in montis, quo plurima vento
cogitur inque sinus scindit sese unda reductos,
deprensis olim statio tutissima nautis;
intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
hic iuvenem in latebris aversum a lumine Nympha
collocat, ipsa procul nebulis obscura resistit.
iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
ardebat caelo, et medium sol igneus orbem
hauserat; arebant herbae, et cava flumina siccis
faucibus ad linum radii tepefecta coquebant:
cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
ibat; eum vasti circum gens humida ponti
exultans rorem late dispersit amarum.
sternunt se somno diversae in litore phocae;
ipse velut stabuli custos in montibus olim,
vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
auditisque lupos acuunt balatibus agni,
considit scopulo medius numerumque recenset.
cuius Aristaeo quoniam est oblata facultas,
vix defessa senem passus componere membra,
cum clamore ruit magno, manicisque iacentem
occupat. ille suae contra non immemor artis,
omnia transformat sese in miracula rerum,
ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
in sese redit, atque hominis tandem ore locutus
„nam quis te, iuvenum confidentissime, nostras
„iussit adire domos? quidve hinc petis?“ inquit. at ille
„scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere quicquam:
„sed tu desine velle. deûm praecepta secuti
„venimus, hinc lassis quaesitum oracula rebus.“
tantum effatus. ad haec vates vi denique multa
ardentes oculos intorsit lumine glauco,

et graviter frendens sic fatis ora resolvit:
„non te nullius exercent numinis irae;
„magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
„haudquaquam ob meritum poenas, ni fata resistant,
„suscitat, et rapta graviter pro coniuge saevit.
„illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
„immanem ante pedes hydrum moritura puella
„servantem ripas alta non vidit in herba.
„at chorus aequalis Dryadum clamore supremos
„implerunt montes; flerunt Rhodopeïae arces
„altaque Pangaea, et Rhesi Mavortia tellus
„atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
„ipse cava solans aegrum testudine amorem
„te, dulcis coniux, te solo in litore secum,
„te veniente die, te decedente canebat.
„Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
„et caligantem nigra formidine lucum
„ingressus, Manesque adiit regemque tremendum,
„nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
„at cantu commotae Erebi de sedibus imis
„umbrae ibant tenues simulacraque luce carentum,
„quam multa in foliis avium se milia condunt,
„vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber,
„matres atque viri, defunctaque corpora vita
„magnanimûm heroum, pueri innuptaeque puellae,
„impositique rogis iuvenes ante ora parentum;
„quos circum limus niger et deformis arundo
„Cocyti tardaque palus inamabilis unda
„alligat, et novies Styx interfusa coërcet.
„quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
„Tartara, caeruleosque implexae crinibus angues
„Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
„atque Ixionii vento rota constitit orbis.
„iamque pedem referens casus evaserat omnes,
„redditaque Eurydice superas veniebat ad auras

„pone sequens — namque hanc dederat Proserpina legem –,
„cum subita incautum dementia cepit amantem,
„ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes:
„restitit, Eurydicenque suam, iam luce sub ipsa,
„immemor, heu, victusque animi respexit. ibi omnis
„effusus labor, atque immitis rupta tyranni
„foedera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
„illa „quis et me“ inquit „miseram et te perdidit, Orpheu,
„„quis tantus furor? en iterum crudelia retro
„„fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
„„iamque vale: feror ingenti circumdata nocte
„„invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!“
„dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
„commixtus tenues, fugit diversa, neque illum
„prensantem nequiquam umbras et multa volentem
„dicere, praeterea vidit; nec portitor Orci
„amplius obiectam pássus transire paludem.
„quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
„quo fletu Manes, qua Numina voce moveret?
„illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
„septem illum totos perhibent ex ordine menses
„rupe sub aëria deserti ad Strymonis undam
„flevisse, et gelidis haec evolvisse sub antris
„mulcentem tigres et agentem carmine quercus;
„qualis populea maerens philomela sub umbra
„amissos queritur fetus, quos durus arator
„observans nido implumes detraxit; at illa
„flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
„integrat et maestis late loca questibus implet.
„nulla Venus, non ulli animum flexere hymenaei.
„solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem
„arvaque Rhipaeis nunquam viduata pruinis
„lustrabat, raptam Eurydicen atque irrita Ditis
„dona querens; spretae Ciconum quo munere matres
„inter sacra deûm nocturnique orgia Bacchi

„discerptum latos iuvenem sparsere per agros.
„tum quoque marmorea caput a cervice revulsum
„gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
„volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua
„a ! miseram Eurydicen anima fugiente vocabat,
„Eurydicen toto referebant flumine ripae.“
Haec Proteus, et se iactu dedit aequor in altum,
quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
at non Cyrene; namque ultro affata timentem:
„nate, licet tristes animo deponere curas.
„haec omnis morbi causa, hinc miserabile Nymphae,
„cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
„exitium misere apibus. tu munera supplex
„tende petens pacem, et faciles venerare Napaeas;
„namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
„sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
„quatuor eximios praestanti corpore tauros,
„qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycaei,
„delige et intacta totidem cervice iuvencas.
„quatuor his aras alta ad delubra dearum
„constitue, et sacrum iugulis demitte cruorem,
„corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
„post ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
„inferias Orphei Lethaea papavera mittes,
„et nigram mactabis ovem, lucumque revises:
„placatam Eurydicen vitula venerabere caesa.“
Haud mora: continuo matris praecepta facessit;
ad delubra venit, monstratas excitat aras,
quatuor eximios praestanti corpore tauros
ducit, et intacta totidem cervice iuvencas.
post ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
aspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
stridere apes utero et ruptis effervere costis,

immensasque trahi nubes, iamque arbore summa
confluere et lentis uvam demittere ramis.
Haec super arvorum cultu pecorumque canebam
et super arboribus, Caesar dum magnus ad altum
fulminat Euphraten bello, victorque volentes
per populos dat iura, viamque affectat Olympo.
illo Vergilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis otî,
carmina qui lusi pastorum, audaxque iuventa,
Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.

CORRIGENDA.

Praef.	v. 2.	*VCI*	legendum	est	*VCl*
„	„ 18.	*sequntur*	„	„	*sequuntur*
Pag. 2.	vers. 49.	*gravis*	„	„	*graves*
„ 30.	„ 40.	*de*	„	„	*da*
„ 66.	„ 163.	*u*	„	„	*tu*
„ 69.	„ 254.	*montis*	„	„	*montes*
„ 75.	„ 487.	*vitta.*	„	„	*vitta,*